

Voor een slagvaardig Europa.

EP Verkiezingsprogramma VVD 2024-2029

2 december 2023

► Inhoudsopgave

Inleiding / Samenvatting	3
H1: EU en de wereld	9
Europa als geopolitieke speler	10
Voor onze veiligheid	11
Defensie	11
Buitenlandbeleid	13
Ondermijnende criminaliteit en terrorisme	15
Handel en markt	15
H2: EU en de buitengrenzen	18
Grensbewaking	19
Migratiediplomatie	20
Arbeidsmigratie	21
H3: EU en economie	23
Interne markt	24
Landbouw en visserij	25
Natuur	27
Energie en klimaat	28
Mobiliteit en vervoer	30
H4: EU en de moderne mens	32
Versterken van de digitale economie en ondernemingsklimaat	33
Data-innovatie en bescherming	34
Digitale infrastructuur en technologie	35
Kunstmatige Intelligentie (AI)	35
Investeren in quantum	36
Internet of Things	36
Slimme steden	36
Cybercrime	36
Desinformatie	37
Digitale vaardigheden en bescherming jeugd	37
H5: EU en financiën	38
Financiële stabiliteit	39
Kapitaalmarkt en bankenunie	40
H6: EU en instituties	41
Een slagvaardige EU	42
Een stevige EU	43
Een toekomstgerichte EU	44
Colofon	46

► Inleiding / Samenvatting

Oorlog op ons Europese continent. Wie dacht nooit meer een oorlog mee te maken omdat de Europese eenwording die zou voorkomen, is bedrogen uitgekomen. De Russische invasie in Oekraïne in 2022 is niet alleen een directe bedreiging van de veiligheid van een soeverein land aan de buitengrenzen van de EU, maar ook een gevaar voor de veiligheid van de EU zelf. De Verenigde Staten hebben Europa nu drie keer, in amper een eeuw, veilig gehouden. Na de Tweede Wereldoorlog lag ons continent in puin. Na de val van de Berlijnse Muur waren we onvoldoende verenigd. Maar wat is nu ons excuus om, voor de militaire krachtsinspanning die nodig is ons continent veiligheid te houden, onevenredig te leunen op de VS? En dus moet de EU slagvaardiger worden. In ons eigenbelang.

Nederland heeft, enigszins verlaat, het goede voorbeeld gegeven door gepantserde voertuigen en artillerie aan Oekraïne te leveren, het initiatief te nemen voor de levering van F16's en bij andere EU-lidstaten aan te dringen op de levering van tanks. Oekraïners vechten voor hun eigen vrijheid, maar ook voor onze veiligheid, waarvan de architectuur al sinds de val van de Muur in 1989 door de VS is bepaald en wordt gewaarborgd. Daarin speelde en speelt de NAVO een cruciale rol, maar het wordt hoog tijd daarbinnen een Europese pijler aan te brengen, zodat wij zelf een grotere verantwoordelijkheid voor onze veiligheid kunnen nemen. Dat de EU niet eens in staat is om de toegezegde munitie te produceren die Oekraïne nodig heeft, zegt alles over de autonome capaciteiten van de EU. Die onderscheidt zichzelf vooral positief op civiel en financieel-economisch terrein. Voor de militaire dimensie zoeken wij nadrukkelijke samenwerking mét en binnen de NAVO, waarbij de VS onze cruciale partner blijven. Niet door duplicatie binnen de EU.

“De Europese Raad moet functioneren als een veiligheidsraad, onafhankelijk van de VS.”

Omdat we niet bij ieder gevaar voor onze veiligheid of de stabiliteit rondom Europa afhankelijk willen zijn van de inwoner van het Witte Huis, zal de Europese Raad als een veiligheidsraad moeten gaan functioneren. ¹Afhankelijk van de veiligheids crisis kunnen hier ook NAVO-bondgenoten die geen lid zijn van de EU, zoals het Verenigd Koninkrijk en Noorwegen, aansluiten. Het is eigenlijk onbestaanbaar dat als de spanning op de grens van Kosovo en Servië toeneemt, we naar de VS kijken om hier het initiatief te nemen. We zijn bereid ons veto op buitenlandbesluitvorming op te geven en het Defensiefonds open te stellen voor niet-EU-lidstaten.

We streven ernaar als EU27 soeverein onze besluiten op buitenland- en veiligheidsterrein te nemen, maar realiseren ons dat we voor de meest effectieve inzet van (militaire) middelen en capaciteiten moeten samenwerken met bondgenoten en gelijkgestemden. Zeker bij de afschrikking van Rusland blijven de VS een onmisbare partner. De krachtige respons van de NAVO na de Russische invasie in Oekraïne en de coördinatie van sancties met Angelsaksische en Aziatische bondgenoten hebben dit ook laten zien. Een volwassener Europa betekent niet dat we afstand nemen van de VS, maar kan deze relatie juist versterken en evenwichtiger maken.

Ook voor andere veiligheidsdreigingen, zoals terrorisme en internationale criminaliteit, zijn wij bereid om reeds bestaande middelen en bevoegdheden van de EU ondergeschikt te maken aan een slagvaardiger EU buitenland- en veiligheidsbeleid. In [hoofdstuk I \(EU en geopolitiek\)](#) zetten wij uiteen wat er nodig is om de EU op dit vlak zo snel als mogelijk meer soeverein te maken. De zorgeloze tijd dat de Amerikanen wel zorgden voor onze veiligheid, de Russen zorgden voor olie en gas en de Chinezen onze schappen vulden met goedkope producten, ligt achter ons. Een handelingsbekwame EU is in het directe belang van onze eigen veiligheid.

De oorlog in Oekraïne heeft ons met de neus op de feiten gedrukt dat de EU slagvaardiger en besluitvaardiger moet kunnen optreden. Dat geldt niet alleen voor de dreigingen aan onze buitengrenzen, maar ook voor de veiligheid ván die buitengrenzen. De EU heeft op dit moment amper grip op die grenzen of wie de EU binnenkomt. Asiel en migratie leiden al jaren tot grote verdeeldheid binnen de EU. In **hoofdstuk II (EU en buitengrenzen)** presenteren wij een reeks aan voorstellen en maatregelen die ons weer grip geven op de Europese buitengrenzen. Wij kiezen ervoor dit binnen en met de EU te bereiken en willen ook dat actieve migratiediplomatie wordt bedreven. Dat moet ertoe leiden dat stevige en fatsoenlijke afspraken met landen rondom de EU worden gemaakt, waarmee opvang in de regio en de terugname van eigen onderdanen mogelijk wordt. Ook voor deze migratiedeals worden alle bestaande EU-middelen en bevoegdheden als een hefboom ingezet om de regio en die landen tot medewerking uit te nodigen dan wel aan te zetten.

“Ongecontroleerde migratie zet de sociale cohesie binnen EU-lidstaten onder druk.”

Ongecontroleerde migratie zet de sociale cohesie binnen EU-lidstaten enorm onder druk. Als de EU geen lagere asielinstream gaat bewerkstelligen zal dat leiden tot het verdwijnen van geloof in het handelingsvermogen van de EU en haar lidstaten. De EU werkt al sinds 1999 aan een gemeenschappelijk Europees asielsysteem en produceerde pas in 2020 een migratiepact. Met de snel oplopende vluchtelingen- en migratiestromen is dat veel te traag. Wij streven ernaar met constructieve en stevige voorstellen de geloofwaardigheid van de EU terug te winnen. Als we onvoldoende resultaat zien, wil de VVD net als Denemarken, een *opt out* op het gebied van asiel en migratie bedingen bij een herziening van het Europees Verdrag.² Maar wij geloven, en hebben met de Turkije-deal ook bewezen, dat wij de EU, in ons eigen belang, effectief kunnen opereren.

De kern van de Europese samenwerking was altijd dat een gemeenschappelijke markt tot groter economisch voordeel voor de EU-lidstaten zou leiden. Met de kolen- en staalunie (EGKS) werden eerst de oorlogseconomieën van Frankrijk en Duitsland onder technocratische sturing gebracht. Met Brusselse regels en voorschriften werden nationalisme en fascisme beteugeld en werd nieuwe welvaart en vrijheid aangeboord.

De voorloper van de EU maakte een voorlopig einde aan het bloedige karakter van de geschiedenis van Europa. Uit dit bouwwerk aan regels – het *acquis* – ontstonden een gemeenschappelijke markt en een munt. Voor relatief kleine lidstaten als Nederland leverde onderwerping aan richtlijnen en verordeningen een comparatief voordeel op vanwege het open karakter van onze economie. Recht boven macht is altijd een begrijpelijk uitgangspunt van ons land geweest. Maar in de huidige geo-economische en geopolitieke rivaliteit tussen de VS en China dreigen Europese regels soms complex en weinig effectief te zijn. Nu liberale uitgangspunten van vrijhandel en internationale rechtsorde onder druk komen van autoritaire landen zoals China, is er nieuw elan nodig om de EU als economische wereldmacht te behouden in plaats van de reus op lemen voeten die zij nu is.

Meer welvaart en gerichte groene groei zijn niet alleen nodig om onze levensstandaard te handhaven, maar ook onze vrije manier van leven. Internationale handel verdient meer handelsverdragen, maar vindt plaats in steeds guurdere omstandigheden waarin regels en afspraken weinig waard zijn en de Wereld Handelsorganisatie (WTO) een schim is uit vervlogen liberale tijden. Omdat die tijden niet herleven zullen juist liberalen zich opnieuw moeten bezighouden met het inrichten en vormgeven van de internationale economie en geldmarkten, waarbij het juiste evenwicht tussen vrijheid en bescherming worden gevonden.

Sinds het einde van de COVID-crisis is de economie van de VS alweer twee keer zo snel gegroeid als die van de EU. Zolang de EU accepteert dat zij minder hard groeit dan de VS wordt zij geen speler op het wereldtoneel, maar blijft zij een toeschouwer. De verbinding tussen een sterke economische positie en onze geopolitieke soevereiniteit in de wereld is nog nooit zo groot geweest. Behalve een militaire component is er dus ook dringende behoefte aan meer economisch geschut om onze

²Denemarken kent een *zgn. opt out* van protocol 2 VWEU.

positie en levensstandaard in de wereld te behouden. Welvaart is immers ook veiligheid en vrijheid.

In **hoofdstuk III (EU en economie)** doen wij dan ook voorstellen om de interne markt te revitaliseren, landbouw en visserij op een betere leest te schoeien en de EU niet alleen een koploper, maar ook een winnaar te laten zijn in de strijd om schaarse energie en grondstoffen en de noodzaak om scherpe klimaatdoelen te behalen. Leveringszekerheid van energie terwijl wereldwijd de energie- en grondstofprijzen stijgen is daarbij een voorwaarde. We streven vervolgens naar een klimaatbeleid dat ons niet minder competitief maakt, maar juist de toon zet voor de rest van de wereld is hier ons uitgangspunt. Met het introduceren van de succesvolle CO₂-grensheffing zetten we niet alleen de toon, maar bepalend we ook de norm voor wie met ons zaken wil doen. Dat is de EU die haar marktmacht en de diepte van haar consumentenmarkt gebruikt.

Duurzame productie, het zekerstellen van toegang tot grondstoffen door ze ook zelf te delven en de grondstoffen zelf te verwerken – dus vuile handen te maken – moet onderdeel van deze winnende klimaatstrategie uitmaken. Het beprijzen van CO₂-emissies en het verder uitbreiden van de CO₂-grensheffing (CBAM) maken deel uit van het ambitieus pakket aan klimaatmaatregelen waarvoor wij pleiten. De EU beschikt in veel gevallen over voldoende bevoegdheden en middelen, maar het ontbreekt haar ook hier aan doorzettingsmacht. Ook op economisch terrein willen wij dat de handelingsbekwaamheid van de EU in de geo-economische competitie van de 21ste eeuw groeit. Dat is het belang van ons bedrijfsleven dat een robuuste ondersteuning verdient van de EU.

In deze 21ste eeuw is technologie – met name digitale technologie – zo snel in opmars dat wij mensen deze amper kunnen bijbenen. De zelfrijdende auto brengt je niet alleen van Amsterdam naar Parijs, maar adviseert je ook bij welke apotheek je het best kunt stoppen als je er moe uitziet of welk restaurant bij je budget past.³Nieuwe technologische ontwikkelingen als Kunstmatige Intelligentie (AI) worden hoofdzakelijk door commerciële ondernemingen van buiten de EU gedreven. De grote techbedrijven ontwikkelen die nieuwe technologieën met enorme impact op het leven van Nederlanders en Europeanen. Aan die digitale innovaties kleven echter ook risico's voor het weefsel van onze vrije samenlevingen, waardoor regelgeving nodig is. De techindustrie wordt door een welbegrepen winstoorlog gedreven, maar bij de commercialisering van ons digitale leven moet ook een publiek belang niet uit het oog verloren worden.

De moderne Europese mens moet aangesloten blijven op de die laatste ontwikkelingen van deze spectaculaire markt, maar zich ook door regelgeving en marktmeesters beschermd weten. Omdat regels nu eenmaal onmogelijk gelijke tred kunnen houden met de technologische ontwikkelingen van AI, quantum computing, cryptografie of het *Internet of Things* (IoT) zullen er nieuwe, technologie-neutrale regels moeten komen die de vrije en unieke Europese levenssfeer beschermen. In **hoofdstuk IV (EU en de moderne mens)** doen wij voorstellen om onze data-weerbaarheid te vergroten en digitale vrijheden en de verantwoordelijkheden van techbedrijven in een betere balans te brengen.

“Wij beoordelen plannen uit de EU met een simpele formule: maken die ons veiliger, vrijer en welvarender, dan steunen we deze.”

De balans tussen vrijheid en verantwoordelijkheid is voor liberalen altijd het uitgangspunt waarmee we kijken naar ingrijpen van de overheid, welke overheid dan ook. Dus ook die van de EU. Nergens is die balans meer verstoord geraakt dan tijdens en na de financiële crisis van 2008. Nadat een piramidespel met ongedekte hypotheekproducten eerst de bank Lehman Brothers omverwierp, dreigde het hele financiële systeem in te storten. Met het omvallen van banken dreigden ook landen in de EU omvergetrokken die hun schulden onverantwoord hadden laten oplopen.

Vijftien jaar en de wereldwijde pandemie later lijkt die financiële crisis bezworen. Maar de huidige oplopende rentestanden en spreads voor landen als Italië laten zien hoe makkelijk economische tegenwind financieel onverantwoord gedrag afstraft. Daarom kunnen we ons geen experimenten

³Ontleend aan interview Éric Sadin, techfilosoof, 'AI reduceert de mens tot robots van vlees en bloed', NRC 19 november 2023

veroorloven waarin ‘moral hazard’ weer kan opspelen. Voor de VVD geldt dan ook dat wie meer flexibiliteit en Europese financiële steun wenst, eerst overtuigend dient te hervormen. Gegund respijt is dan geen uitstel van het oplossen problemen, maar een pad naar verbetering. Indien EU-lidstaten middels de noodzakelijk hervormingen hun economie versterken en toekomstbestendig maken, kan er sprake zijn van grotere flexibiliteit. Ook dient er meer oog te zijn voor het doorvoeren van hervormingen bij uitbetalingen. Conditionaliteit – dus financiering gekoppeld aan economische hervormingen of de rechtstaat – is daarvoor de nieuwe norm.

In **hoofdstuk V (EU en financiën)** pleiten wij onverminderd voor een EU waarvan de financiële basis op orde is, waarin lidstaten werken aan de afbouw van schulden en terugkeren naar begrotingsdiscipline en een prudent macro-economisch beleid. Dat zijn wellicht vertrouwde geluiden uit onze mond, maar het zijn ook vertrouwde geesten die nu weer uit de fles komen. De snel oplopende rentestanden openbaren alweer de financiële risico’s die we lopen binnen de markt met één munt.

Dat EU-lidstaten niet automatisch gered worden (*‘no bail-out’*) als zij zich financieel onverantwoord gedragen is al geen heilig principe meer, evenmin dat de Europese Centrale Bank (ECB) geen obligaties zou opkopen. Die geest krijgen we weliswaar niet zomaar weer in de fles, maar ons uitgangspunt dat goedwillende Nederlandse belastingbetalers niet de dupe mogen worden van onverantwoord financieel of economisch gedrag elders in Europa. Dat breekt het vertrouwen in de EU en we moeten juist vertrouwen terugwinnen. Wij willen dus in de eerste plaats de handelingsbekwaamheid van de Europese Commissie als handhaver en hoeder van afspraken en verdragen herstellen en doen voorstellen om haar ruggengraat te verstevigen. Daar staat tegenover dat EU-lidstaten die wél hervormen of voldoen aan conditionaliteit ook op meer flexibiliteit en investeringsruimte mogen rekenen.

Dat zien we ook bij de meerjarenbegroting (MFK) van de EU. Hier zitten voorbeelden van bestedingen die zeer succesvol zijn en die er mede toe hebben bijgedragen dat EU-lidstaten spectaculair zijn gegroeid. Ierland was in het verleden zo’n voorbeeld, en Polen zal het Verenigd Koninkrijk in de komende jaren voorbijsteveneren qua koopkracht per inwoner. Een beter bewijs dat Brexit een slechte keus is geweest is niet denkbaar. Maar hervormingen zullen ook nodig zijn voor de uitgaven, zeker als de EU wordt uitgebreid. Hervormingen gaan immers voorafgaand aan uitbreidingen. Dat Oekraïne is toegelaten tot het EU-voorportaal moet enorme hervormingen van de landbouwfinanciering met zich meebrengen, anders ontploft het budget.

“De EU moet slagvaardiger worden, in ons eigenbelang.”

In **hoofdstuk VI (EU en instituties)** behandelen wij de omvang en de organisatie van de EU zelf. Het is duidelijk dat, zodra de EU zal uitbreiden, wij prioriteit geven aan het vergroten van de slagkracht en het handelingsvermogen van de EU boven haar omvang. Teneinde nieuwe EU-lidstaten te kunnen verwelkomen, zullen stevige hervormingen moeten worden doorgevoerd. Maar uitbreiding kan alleen als we accepteren dat er een groeiend aantal van die gemeen hebben dat zij flexibele arrangementen en stadia van EU-lidmaatschap zullen ontstaan en bijgevolg verschillende vormen van beslissingsmacht met zich meebrengen. Eerst hervormen en dan uitbreiden, is ons devies. Het opgeven van veto’s op buitenlandbeleid, de mogelijkheid om ook als niet-lidstaat militair met de EU samen te werken, en de hierboven genoemde graduele stappen dragen bij aan de flexibele arrangementen die de hervormde Europese Unie zal moeten aanbieden. Anders dan in het verleden willen we daarbij meer oog hebben voor het geopolitieke belang om landen met de EU te associëren of zelfs naar de Unie te halen.

Dat samenlevingen op de Westelijke Balkan nu door autoritaire landen als Saoedi-Arabië, China, Turkije en Rusland worden beïnvloed levert regelrechte veiligheidsdreigingen op. Landen als Kosovo en Servië blijven kruidvaten waar deze autoritaire machten maar wat graag een lucifer

bijhouden. Dit laat ook zien dat Europese landen over voldoende militaire slagkracht voor optreden in de eigen regio moeten beschikken, en dat het van belang is om de Europese aspiraties van deze landen strikt maar fair te ondersteunen. De voorstellen die we hier doen voor een verregaand, geïntegreerd Europees defensie- en veiligheidsbeleid brengen dat ook met zich mee. Europees buitenland- is veiligheidsbeleid en het zwaartepunt van de EU verschuift dan ook van welvaart naar onze geopolitieke veiligheid.

Deze verzwaarde veiligheidsfocus is er niet alleen op gericht om onze welvaart of levensstandaard te behouden, maar juist ook onze vrijheid en manier van leven. De Europese manier van leven is anders dan in andere delen van de vrije wereld, om over de groeiende autoritaire deel van de wereld maar te zwijgen. Tussen het staatskapitalisme zonder burgerlijke vrijheid van China en het ongetemde marktkapitalisme met veel vrijheid en weinig bescherming van de VS, ligt ons oude continent met een frisse belofte; de vrijheid van de markt en de bescherming van de rechtstaat. Van consumentenrechten tot burgerrechten, nergens is het beter toeven dan in de EU. Daarom zetten wij in op het beschermen van de rechtsstaat, omdat we ook in de EU zien hoe autoritaire krachten burgerrechten en de rechtstaat zelf willen uithollen. Op dit vlak heeft de EU een wereld te verliezen, wat ons betreft streven we ernaar om een rechtstatelijk voorbeeld voor de wereld te blijven. Maar dat kan alleen als we de naïviteit over het groeiende autoritarisme binnen en buiten de EU laten varen.

Tenslotte

Onder een handelingsbekwame en soevereine EU verstaan wij een Europese Unie met slagkracht en doorzettingsmacht. ⁴Een Unie waarvan de omvang en de instituties worden voorafgegaan door hervormingen en modernisering en die zich concentreert op de uitdagingen voor de periode 2024-2029. Wat ons betreft zijn de drie belangrijkste uitdagingen voor de komende periode dan ook:

- 1) geopolitiek en geo-economie (van Oekraïne tot China)
- 2) migratie en asiel (overtuigend terugbrengen asielstromen en bewaken buitengrenzen)
- 3) energie en klimaat (economische winnaar en klimaat-koploper)

Ten slotte introduceren wij een nieuwe balans voor de moderne Europese mens op het gebied op het gebied van digitale technologie (AI, quantum, IoT).

Er wordt wel eens de vergelijking gemaakt met een fort. Meestal in negatieve zin. Wij vinden de gedachte dat de EU meer als een fort gaat opereren juist aantrekkelijk, maar de definitie doet ertoe. Binnen het fort gelden optimale vrijheid en veiligheid en gaan wij zelf over het oplaten of neerlaten van onze toegangsbruggen. Of het nu om migranten of producten en (vervuilende) industrie gaat, wij willen zelf weer zo handelingsbekwaam worden dat we bepalen wie of wat we in de EU willen toelaten en onder welke voorwaarden. Wij willen een bastion vormen voor Europese burgers, of het nu gaat om hun bescherming tegen Amerikaanse techgiganten of Russische inmenging in onze rechtsstaat. Dat we grip krijgen, in plaats van dat alles ons overkomt. *Fort Europa* wordt vaak als een negatief beeld gezien. Maar wat ons betreft gaat het om een stevig, slagvaardig en soverein Europa dat grenzen stelt en ruimte geeft.

“Discussies voor of tegen Europa zijn volstrekt zinloos; we hebben de EU hard nodig, maar wel een die haar beloften waarmaakt.”

Wij zijn dan ook niet voor of tegen ‘Europa’ of de EU. Wij hebben ook geen grotere voor- of afkeur voor de ene boven de andere overheidslaag. De gemeente is ons net zo lief als de EU. Liberalen kijken naar alle overheidslagen met een mengeling van enthousiasme en scepsis. We kijken altijd of die overheid niet de vrijheid van ons als burgers te veel beperkt, via haar belastingdruk onze welvaart niet te veel beknelt en of zij veiligheid als haar kerntaak effectief waarborgt. Discussies

⁴ ‘Handlungsfähig’, ‘the capacity to act’, ‘strategisch soeverein’.

voor of tegen Europa zijn dan ook volstrekt zinloos. Europa is ons continent. We leven hier. En de EU is. We hebben de EU hard nodig. Maar wel een die haar beloften waarmaakt. Die niet te veel belooft. En een EU die onze veiligheid vergroot, onze welvaart behoudt en de vrijheid garandeert.

Wij beoordelen plannen, voorstellen en regels uit de EU dan ook met een hele simpele formule: maken die ons veiliger, vrijer en welvarender, dan steunen we deze. Is er twijfel over of het onze veiligheid, vrijheid of welvaart verbetert, dan steunen we deze niet. Als onderdelen van deze vuistregel wél en andere niet verbeteren (veiligheid boven vrijheid bijvoorbeeld) dan beargumenteren we onze keuze of proberen het voorstel te verbeteren. Langs deze eenvoudige meetlat beoordelen we het optreden van de EU. En vanuit deze gedachte is ook dit verkiezingsprogramma 2024-2029 geschreven dat nu voor u ligt. We hebben hier opgeschreven wat we willen met de EU in plaats van wat we niet willen. Zodat u weet waar de VVD zich, hopelijk met uw steun, voor zal inspannen.

EU en de wereld

► H1: EU en de wereld

Europa als geopolitieke speler

We zullen de geopolitieke slagkracht en het handelingsvermogen van de EU moeten vergroten. In het belang van Nederland zal de EU meer resultaten moeten bereiken om onze veiligheid, vrijheid en welvaart te garanderen en Europese waarden te borgen. De VVD is bereid daartoe veto's op het buitenlandbeleid op te geven, een sterke Europese pijler onder de NAVO te bouwen en het handels- en competitiebeleid meer in het teken te stellen van de toenemende geopolitieke spanning.

De Russische invasie in Oekraïne heeft ons pijnlijk duidelijk gemaakt dat oorlog in Europa een nieuwe realiteit is. De annexatie van de Krim door Rusland, het stoken in de Donbas en het neerschieten van MH17 – met 196 Nederlandse slachtoffers – hadden ons al wakker moeten schudden. Maar Nederland ging ermee om als een nachtmerrie: na de heftige beelden, sloten wij de ogen voor het kwaad. Met een toekomst zonder een vrij en soeverein Oekraïne staat ook de Europese veiligheidsarchitectuur op het spel.

De snelle opkomst van China als economische en militaire grootmacht is tekenend voor een wereld waarin autoritaire landen en regimes zich weinig gelegen laten liggen aan de op regels gebaseerde internationale orde. China deinst niet terug voor regels over spionage en privacy, is bereid strategische infrastructuur binnen en buiten Europa op te kopen en wil de wereldwijde competitie voor technologie en grondstoffen in haar voordeel beslechten. Nederland heeft als relatief klein, open en dus kwetsbaar land baat bij een sterke en stabiele Europese Unie – ook als Nederland de vierde economie is in de samenwerking. Via de EU en een Europese pijler binnen de NAVO kunnen wij onze eigen belangen het beste behartigen.

Ook dwingen oplaaiende conflicten aan de buitengrenzen van de Europese Unie in toenemende mate dat de EU geopolitiek stelling moet nemen. Zeker als deze conflicten niet alleen aan onze buitengrenzen de veiligheid aantasten door migratie- en vluchtelingenstromen, maar ook als conflicten zich in onze binnensteden manifesteren. Het Palestijns-Israëliësch conflict een eeuwenoud, maar de gruwelijke terroristische aanval van Hamas op het grondgebied van Israël drukt ons met de neus op de feiten. Het herinnert ons eraan dat een democratische staat zijn zelfverdedigingsrecht moet kunnen uitoefenen en dat er in ieders belang uitzicht moet komen op duurzame vrede tussen Israëliërs en Palestijnen.

Het aloude conflict heeft de multiculturele breuklijnen van onder andere 9/11- en *Charlie Hebdo*-aanslagen weer aan de oppervlakte gebracht. Niet alleen de vrede aan onze buitengrenzen, maar ook de sociale solidariteit van onze binnesteden staat op het spel. De EU heeft helaas geen leidende rol in het Midden-Oosten op zich kunnen nemen – die is weggelegd voor de VS en de Arabische buurlanden – maar de EU zal noodzakelijk zijn om het praktische perspectief op een levensvatbare Palestijnse staat naast een veilig Israël te blijven stimuleren. Dat is ook in het belang van de eigen sociale cohesie, getuigen diverse nationale spanningen. Hier raken buitenland en binnenland elkaar.

De VVD ziet mogelijkheden in een Europese Unie die zich in een steeds complexere en hardere wereld opstelt als een geopolitieke speler met een realistische blik op het buitenland. Het buitenlandbeleid van de Unie is er om onze belangen te behartigen. De EU moet het buitenlandbeleid sneller en slagvaardiger kunnen acteren. Het handelingsvermogen van de Unie – de strategische soevereiniteit – willen we vergroten, bijvoorbeeld door de Europese Raad als een echte veiligheidsraad te laten functioneren. Afhankelijk van de internationale crisis die het hoofd moet worden geboden, kan de Europese Unie daarbij ook niet-EU-landen uitnodigen, zoals het VK, Zwitserland en Noorwegen. Behalve door de individuele leden kan de EU-veiligheidsraad ook door

de Hoge Vertegenwoordiger voor buitenlandse zaken en veiligheidsbeleid bijeengeroepen worden en zal deze actief bevorderen dat de Europese Unie met een stem spreekt.

De reikwijdte bij buitenlandbeleid van de EU zal meer op de belangen van Europese landen moeten zijn gericht. In sommige gevallen betekent dit een wereldwijde focus, zoals zekerstellen van de toegang tot grondstoffen, in Afrika of Zuid-Amerika. Ook in samenwerking kan dit van betekenis zijn, bijvoorbeeld met gelijkgezinde landen in Azië om tegenwicht te bieden aan China of principes als vrije zeevaart overeind te houden. In belangrijke mate zal het zich ook beperken tot optreden op en rondom het Europese continent. Dit beleid zal dus ook voor een flink deel buitengrenzenbeleid moeten zijn, waarbij (militair) optreden zich vooral concentreert op de brandhaarden in de eigen regio. Zo zetten we ons in voor de vrijheid en democratie op ons continent, maar vertellen we ons niet aan mondiale uitdagingen en nationale crises buiten de EU.

Voor onze veiligheid

De NAVO blijft de hoeksteen van ons veiligheidsbeleid en de Verenigde Staten zijn hierin een cruciale partner, maar Europese landen moeten in staat zijn om zelfstandiger op te treden om de veiligheid in de eigen regio te waarborgen. De Europese Unie is economisch gezien een grootmacht, maar dit wordt niet gereflecteerd in haar machtspolitieke gewicht en in het buitenlandbeleid. De Europese Unie moet durven haar economische positie in te zetten op het wereldtoneel. Daarnaast moet de EU zo snel mogelijk investeren in defensiesamenwerking om een afschrikkingsvermogen te ontwikkelen zodat agressoren zich niet langer mogelijkheden zien om conflicten te starten aan onze buitengrenzen.

Dat de veiligheidsarchitectuur van ons continent voor de derde keer op het spel staat, betekent dat het dringend noodzakelijk is versneld een Europese pijler onder de NAVO te bouwen, precies zoals John F. Kennedy betoogde.⁵ Na de Tweede Wereldoorlog lag Europa in puin, na de val van de Berlijnse Muur was Europa gedeeld en verdeeld, maar nu Oekraïne vecht voor de beginselen van soevereiniteit en vrijheid die ook de onze zijn, is er geen excuus meer nog langer te treuzelen. De EU moet daadkrachtig zijn.

Om dat te kunnen bereiken moeten defensie-uitgaven fors omhoog, het Europese defensiefonds moet ook samenwerkingen met niet-bondgenoten mogelijk maken en we moeten af van de heilloze gedachte dat de civiele organisatie van de EU het militaire succes van de NAVO kan evenaren of dupliceren. Individuele defensiesamenwerking binnen de EU, zoals tussen Nederland en Duitsland met een legerkorps en een pantserdivisie, kunnen sneller gerealiseerd worden dan Europese samenwerkingen via de EU. De EU kan voor onze continentale veiligheid wel randvoorwaarden scheppen of zelfs aanjager zijn. De VVD bepleit daartoe de volgende stappen;

Defensie

- ▶ **De VVD is voorstander van verdere defensiesamenwerking en -inkoop binnen de Europese Unie** om zo de Europese definitie binnen de NAVO te versterken. De Russische inval in Oekraïne heeft het nut en de noodzaak hiervan onderstreept. De VVD blijft tegen het vormen van een Europees leger. De inzet en uitzending van militairen blijven een nationale aangelegenheid. De NAVO heeft geteste commandostructuren en bevelvoering, de *skills en drills* zijn duidelijk en soldaten spreken elkaars militaire taal. Dat is met name cruciaal voor afschrikking van (en *in extremis* optreden tegen) een sterke tegenstander als Rusland. Voor stabilisatiemissies op de Balkan, civiele taken en politiemissies komt de EU nadrukkelijker in beeld. Ook kunnen niet-EU lidstaten als het Verenigd Koninkrijk (VK) en Noorwegen in beeld komen voor troepenleveranties onder NAVO- of EU-vlag, deze landen kunnen ook worden uitgenodigd voor de EU Veiligheidsraad.
- ▶ **De Europese Unie bevordert de standaardisatie van munitie en interoperabiliteit van wapensystemen van de lidstaten.** Hierbij creëert de EU financiële prikkels voor lidstaten om gezamenlijk materieel bij Europese wapenproducenten aan te schaffen dat voldoet aan waar

⁵ John F. Kennedy, 'Declaration of Interdependence', waarin hij opriep voor een trans-Atlantisch partnership op gelijke voet, 1962.

mogelijk aangescherpte (NAVO-)eisen voor standaardisatie. Toezeggingen aan Oekraïne voor munitielevering worden met verdubbelde inzet waargemaakt.

- ▶ Lidstaten en de **EU binnen Permanent Structured Cooperation moeten ook aandacht vestigen op het gezamenlijk ontwikkelen van strategische wapensystemen**, hypersonische wapens, autonome wapens (en de verdediging daartegen) of AI-gedreven manoeuvres en zwermttechnologieën (en de verdediging daartegen). Zo zorgen we ervoor dat de Europese defensie toekomstbestendig is.
- ▶ **Het Europese Defensiefonds wordt significant verhoogd** en gericht ingezet om de defensiecapaciteiten van lidstaten te versterken, zoals geïntegreerde en gelaagde lucht- en raketverdediging, de bouw van extra munitiefabrieken, hypersonische wapens en AI. Dit fonds moet daarnaast worden opengesteld om langdurige militaire steun aan Oekraïne te waarborgen. We stellen deelname aan EDF-projecten open voor Oekraïne, de Britten en Amerikanen zodat we gezamenlijk systemen kunnen ontwikkelen, afnemen en uitruilen. Dit zorgt voor meer geavanceerde wapensystemen, vergroot de afzetmarkt van onze industrie, en is goed voor interoperabiliteit in de NAVO.
- ▶ **Subsidies uit het Europese Defensiefonds worden bovendien ingezet om de toeleveringsketens van Europese defensiebedrijven robuuster te maken** en strategische afhankelijkheden in kritieke sectoren te beperken. Hierbij staat het belang van de Europese lidstaten en de uitvoering van NAVO-taken voorop.
- ▶ **De Europese Unie en haar lidstaten moeten de defensie-industrie niet langer uitsluiten van subsidie-instrumenten, zodat investeringen in defensie worden aangemoedigd.** Grote investeerders plaatsen defensie in hetzelfde rijtje als tabak en investeren daardoor niet in deze Europese industrie. Hierdoor blijven we in de toekomst te afhankelijk van fabrikanten uit derde landen zoals de VS, en beperken we onze creatieve innovatiecapaciteit.
- ▶ **De uitsluiting van investeringen in militair materieel door de Europese Investeringsbank (EIB) en gelieerde organisaties wordt direct opgeheven.**
- ▶ **De VVD is voorstander van een gelijk speelveld binnen de Europese Unie op het gebied van defensie.** De defensie-industrie uit de verschillende lidstaten moeten kunnen rekenen op voorspelbare Europese marktvoorwaarden om te investeren en innoveren aan te moedigen. Kleinere lidstaten moeten niet de dupe zijn van het beleid van grote lidstaten. Dit kan onder meer door vooraf zekerheid te bieden over exportvergunningen en oplage-eisen voor materieel.
- ▶ **Nederland sluit zich aan bij het trilaterale akkoord tussen Frankrijk, Duitsland en Spanje over wederzijdse erkenning van exportvergunningen**, waarbij bijvoorbeeld een toeleverancier mag meeliften op de exportvergunning van de producent van het hoofdwapensysteem: de zogenaamde de minimis-regel. Het doel hiervan is dat dit op lange termijn in de hele EU geldt.
- ▶ **Nederland neemt het voortouw om via de tien Noord-Europese landen die samenwerken in Joint Expeditionary Force (JEF) gezamenlijke kustwachtsamenwerking op te zetten**, om deze infrastructuur te beschermen. Ook de aanslagen op Nordstream-pijpleidingen bewezen de noodzaak van zo'n dienst. Door de versterking van de Europese detentiecapaciteit wordt bescherming van de strategische, civiele infrastructuur steeds belangrijker, zoals de haven van Rotterdam, Schiphol en energie- en internetnetwerken. Dreigingen worden steeds reëler en binnen een aantal jaar zal veel van onze elektriciteit van de Noordzee afkomstig zijn. Daarnaast loopt veel belangrijk dataverkeer via de Noordzee.
- ▶ **Via het Europese defensiefonds wordt geïnvesteerd in kustwachtmaterieel**, waarmee het samenwerkingsverband JEF de middelen krijgt om windparken en (data)kabels te beveiligen en schepen uit derde landen te monitoren.
- ▶ **Europese landen dienen ernaar te streven een deel van de taken van de Amerikaanse Zesde Vloot, die de wateren in en rondom Europa beschermt, over te nemen.** Dit kan bijvoorbeeld gebeuren op het gebied van verdediging tegen ballistische raketten als Europese landen op dit punt hun door de NAVO toebedeelde taken uitvoeren.
- ▶ **De Europese Unie spant zich ervoor in dat Oekraïne ook op lange termijn in staat is zich tegen de Russische agressie te verdedigen en Rusland militair af te schrikken.** De gezamenlijke inkoop van materieel voor Oekraïne door de Europese Unie wordt uitgebreid: in EU-verband en samen met de Europese defensie-industrie wordt gewerkt aan de gezamenlijke levering van raketverdediging, gepantserde voertuigen, jachtvliegtuigen en munitie. Op korte

termijn kijken we ook naar inkopen buiten Europa als de Europese industrie (nog) onvoldoende capaciteit heeft, zoals bij de productie van artilleriegranaten.

- ▶ **Hybride conflictvoering is voor onder andere Rusland, China en Iran aantrekkelijk omdat een tegenreactie meestal uitblijft.** Deze verlamming moet worden opgeheven. Nederland moet met de EU en andere democratische landen bij internationale afspraak vastleggen dat wij het recht voorbehouden om collectieve tegenmaatregelen te treffen als één land het slachtoffer is van internationaal onrecht.

Buitenlandbeleid

- ▶ **De VVD wil het vetorecht op buitenlandonderwerpen afschaffen.** We handhaven de unanimiteit voor besluiten die leiden tot het toetreden van nieuwe EU-lidstaten. De Hoge Vertegenwoordiger voor buitenlandse zaken en veiligheid moet sneller en autonomer kunnen schakelen zodat we als wereldspeler effectiever kunnen acteren. Dat kan zonder verdragswijziging en in samenwerking met andere welwillende lidstaten. Behalve op de uitbreiding van de EU waar unanimiteit noodzakelijk blijft.
- ▶ **De Europese Raad moet als een Veiligheidsraad gaan functioneren,** waarbij ook vertegenwoordigers van NAVO-bondgenoten zoals het Verenigd Koninkrijk en Noorwegen kunnen worden uitgenodigd. Ook bij de voorbereidende diplomatieke overleggen zoals het Politiek en Veiligheidscomité (PVC) kunnen vertegenwoordigers van NAVO-bondgenoten worden uitgenodigd.
- ▶ **Het buitenlandbeleid van de Europese Unie moet assertief, proactief en adaptief zijn bij actuele bedreigingen.** Hiervoor komt er een geïntegreerde lijst van landen waar aangescherpte eisen bij gelden. Deze lijsten vormen de basis voor EU-beleid zoals de *Chips Act*, *Net Zero Industry Act* of de *Raw Materials Act*, zodat er geen subsidies naar entiteiten uit landen gaan waar we juist onafhankelijker van willen worden. Ook bestaande programma's worden doorgelicht.
- ▶ Vanuit het concept *Open Strategische Autonomie* bezien **moet de Europese Unie met zoveel mogelijk strategische partners optrekken om de veiligheid en de welvaart van democratiën te bevorderen en te waarborgen.** Daarnaast moet de Europese Unie grote afhankelijkheden in strategische sectoren van onvrije landen afbouwen of vermijden. In dit programma spreken wij echter liever over Strategische Soevereiniteit, omdat Europese Unie niet autonoom is in de wereld en ook niet gewend is hiernaar te handelen. De oorlog in Oekraïne vormt het beste bewijs dat we in samenwerking met niet-lidstaten het effectiefst zijn. Hetzelfde geldt voor ons beleid richting China.
- ▶ **De EU moet de naburige landen zoveel mogelijk blijven ondersteunen om inmenging van Rusland en China te voorkomen.** Denk hierbij aan de politieke inmengingen in bijvoorbeeld Kazachstan en Georgië waar Russische invloed alomtegenwoordig is. Daarbij moet de Europese Politieke Gemeenschap gebruikt worden om met landen in de naburige regio's in gesprek te gaan en zoveel mogelijk te laten samenwerken met de Europese Unie, bijvoorbeeld als het gaat om veiligheid, buitenlandse politiek, migratie, energieveiligheid, enzovoort. Partnerschappen en samenwerkingsovereenkomsten tussen de EU en naburige landen kunnen ook helpen bij het creëren van een gelijk speelveld dat aansluit op de EU en zorgen dat deze landen dichterbij de Europese Unie komen te staan. Dit maakt Europa en haar omgeving stabiel, veiliger en welvarender.
- ▶ **Het Verenigd Koninkrijk blijft ook na Brexit een belangrijke partner voor de Europese Unie** en zeker voor de Nederlandse economie van belangrijke grootte. De VVD wil daarom dat de EU en het Verenigd Koninkrijk een verdrag sluiten over verdere en intensieve samenwerking op onder meer het gebied van veiligheid, defensie en economie. Maar ook migratie en duurzaamheid en een vrij verkeer van mensen moet bespreekbaar zijn.
- ▶ De Europese Unie maakt steeds vaker gebruik van sancties om landen en personen die zich niet aan de internationale rechtsorde houden te straffen. **Om het sanctiebeleid effectiever te maken wil de VVD een Europese sanctie-instelling die verantwoordelijk is voor het uitwerken van deze sancties,** het delen van expertise met lidstaten en het handhaven van de naleving hiervan. Door kennis op één punt te verzamelen kunnen de sancties tijdiger

en gedetailleerder worden ingezet, wat de impact vergroot en omzeiling vermoeilijkt en de Nederlandse rol is hierin vormgevend met onder andere het Internationaal Hooggerechtshof.

- ▶ Jaarlijks publiceert deze sanctie-instelling de resultaten van het EU-sanctiebeleid, net zoals dat in de Verenigde State en het Verenigd Koninkrijk gebeurt. **Om de effectiviteit van sancties te vergroten moet de EU vaker met de VS en het VK optrekken bij opleggen van sancties.** De EU moet de ondermijning van sancties door derde landen harder aanpakken en strenger controleren, de zogenaamde non-territoriale werking van sancties. Een nieuw sanctieregime tegen georganiseerde misdaad en corruptie moet mogelijk worden en moet een Europese betekenis krijgen, net zoals in de VS en het VK.
- ▶ **De Europese Unie moet harder optreden tegen vijandige statelijke activiteiten tegen de Europese Unie en haar lidstaten.** Er moeten specifieke sectorale sanctieregimes komen tegen onder meer cyberaanvallen en buitenlandse inmenging.
- ▶ **Er komt een Europese publiek-private taskforce tegen illegale visserij.** China rooft wereldzeeën leeg met industriële vloten die overal de regels overtreden. Dit leidt tot lokale werkloosheid, wat weer tot ongewenste migratiestromen leidt. De toestroom van Senegalezen naar de Canarische eilanden is goeddeels te wijten aan Chinese visserij. Door inlichtingendiensten, marines, kustwachten, commerciële bedrijven die aan *shiptracking* doen (met methodes als satellietfotografie, radar en AIS), het werk van NGO's en diplomatie te combineren kunnen we op allerlei manieren Chinese vissersvloeden volgen, actief hinderen, vervolgen en lokale partners in staat stellen om China hierop aan te spreken.
- ▶ **De VVD steunt het nieuwe Defence for Democracy-package van de Europese Unie en pleit voor het harder optreden tegen buitenlandse beïnvloeding,** waar nodig met economische maatregelen. We werken samen om te zorgen dat religieuze instellingen en scholen geen financiering ontvangen uit onvrije landen zonder godsdienstvrijheid. Online Jihadisme wordt streng aangepakt.
- ▶ **Het moet makkelijker worden om (quasi-)statelijke organisaties op de terreurlijst te plaatsen,** zoals als de Iraanse Revolutionaire Garde, Hamas en de Wagner Groep of er moet een een nieuwe lijst met vijandelijke semi-statelijke organisaties gecreëerd worden. Zo wordt Hezbollah in zijn geheel aan de EU-terrorismlijst toegevoegd en worden EU-sancties tegen Iran uitgebreid.
- ▶ **Om statelijke en en quasi-statelijke dreigingen tegen te gaan dient de samenwerking tussen nationale veiligheidsdiensten versterkt te worden** op het gebied van terrorisme, buitenlandse inmenging en economische veiligheid. De NCTV moet bijvoorbeeld in goed contact kunnen staan met zijn Europese collega's. Een sterker gedeeld dreigingsbeeld vormt de basis voor daadkrachtig EU optreden. Nederland moet hierbij optrekken met gelijkgezinde lidstaten en een voortrekkersrol spelen in de Unie.
- ▶ Nu willekeurige Europese burgers ontvoerd worden om er geld en concessies bij individuele lidstaten voor terug te krijgen, **moeten we op Europees niveau gecoördineerd een vuist maken tegen Iran.** Hierbij valt te denken aan het uitzetten van ambassadepersoneel, het beperken van vliegverbindingen of andere collectieve tegenmaatregelen. Er moet ook geen taboe rusten op economische sancties tegen deze acties.
- ▶ **Ontwikkelingssamenwerking moet dienstbaar zijn aan de belangrijkste buitenlandpolitieke doelstellingen van de Europese Unie.** Waar ontwikkelingsgeld wordt uitgegeven, draagt dat bij aan de Europese belangen; migratie, veiligheid, klimaat en economie.
- ▶ **Bij Europese ontwikkelingssamenwerking wordt daarnaast op impact gestuurd,** met zo veel mogelijk financiering op basis van resultaten in plaats van financiering op basis van voornemens zonder resultaatverplichting.
- ▶ **Via ons buitenlandbeleid en de industriepolitiek verminderen we de afhankelijkheid van landen** als China en Rusland. Ook waar het grondstoffen betreft, als bijvoorbeeld uranium en gas. Dat doen we door samen te werken met alternatieve leveranciers.
- ▶ **De doelen die de Europese Commissie heeft gesteld voor de huidige Critical Raw Materials Act zijn wat de VVD betreft niet ambitieus genoeg.** De afhankelijkheid van China op het gebied van kritieke grondstoffen willen wij verder afbouwen door middel van diversificatie van productie in Afrika, Zuid-Amerika en Azië. Daarnaast willen we kijken of en waar er snel genoeg nieuwe mijnbouw binnen de EU gerealiseerd kan worden. De EU kan ook strategische posities

innemen in mijnbouw in landen buiten de EU.

Ondermijnende criminaliteit en terrorisme

- ▶ **Effectief inzetten van Europese opsporingsbevoegdheden** is volgens de VVD cruciaal. Het *'Joint Investigation Teams'* (JIT) is een Europese samenwerkingsstructuur waardoor politie en justitiële diensten collectief kunnen optrekken tegen grensoverschrijdende criminaliteit en oorlogsmisdaden. Voor een doelmatige aanpak tegen de ondermijning zetten we het JIT effectiever in, gecombineerd met een nauwer samenwerkingsverband tussen lidstaten en de agentschappen Europol, Eurojust, en het internationaal strafhof ICC.
- ▶ **De VVD ziet veel mogelijkheden voor een Europese Taskforce op zeehavens.** Om de internationale drugscriminaliteit verder in te dammen, is efficiënte informatie-uitwisseling en een integrale handhavingsaanpak cruciaal. Hiervoor breiden we de samenwerkingsverbanden op de havens van Rotterdam, Antwerpen en Hamburg verder uit aan de hand van een *Taskforce-model*. Zo treden we gezamenlijk op tegen daders en de criminele organisaties waardoor ze worden aangestuurd.
- ▶ **Er komt een inspanningsverplichting voor rederijen en luchtvaartmaatschappijen.** Illegale handel komt veelvuldig via zee- en luchtvracht binnen. Een Europese inspanningsverplichting zorgt voor duidelijke afspraken met rederijen en luchtvaartmaatschappijen, waardoor zij duurzaam investeren in veilige handel en niet willekeurig kunnen uitwijken naar andere zee- en luchthavens binnen de lidstaten. Bedrijven die zich hieraan conformeren, worden met een *fasttrack*-regeling beloond en krijgen voorrang op zee- en luchthavens.
- ▶ **Europa moet een vuist vormen tegen internationaal terrorisme.** Terreurgroepen zijn actief over de hele wereld. Om aanslagen ten alle tijde te voorkomen, wordt samenwerking tussen de Europese veiligheidsdiensten versterkt en uitgebreid, zoals ook al eerder beschreven. Om onze informatiepositie te versterken, betrekken we onze strategische partners binnen de *Five Eye*-landen hierbij.
- ▶ **Veiligheid begint voor ons voorbij de buitengrenzen.** Om te voorkomen dat oorlogsmisdadigers of terroristen zich aanmelden als asielzoekers, om zo de EU binnen te komen, is een nauwer Europees samenwerkingsverband tussen veiligheidsdiensten en migratiediensten cruciaal. Daarbij wordt de informatie-uitwisseling tussen Frontex, Europol en migratiediensten aan de buitengrenzen versterkt waardoor ze bijvoorbeeld over daders en dreiging te weten komen.
- ▶ **De aanpak van radicalisme en buitenlandse inmenging voorkomt ernstige terreur.** Elke vorm van radicalisme tegen onze Europese waarden moet dus zwaar worden gestraft. Via een Europees collectief gaan we online jihadisme en haatpredikanten beter monitoren en wordt hen toegang tot de EU ontboden. Verder pleiten we voor een Europese regeling zodat we een stevige grip krijgen op religieuze instellingen die door ondemocratische landen worden gefinancierd.
- ▶ **De bestrijding van terrorismefinanciering krijgt meer prioriteit.** Terrorismen wordt grotendeels gefinancierd met witwasgeld uit opbrengsten van drugs- en wapenhandel. Via het Europees fiscaal opsporingsagentschap *Anti Money Laundering Authority* (AMLA) pakken we internationale witwasconstructies aan. Dit wordt vergemakkelijkt bij intensieve Europese samenwerking.

Handel en markt

Handel bevordert de stabiliteit en veiligheid in de wereld en is daarmee een belangrijk instrument in het buitenlandbeleid van de EU. Handel heeft in Nederland ook grote welvaart gebracht. Maar de afgelopen jaren zien ook wij, ondanks onze liberale liefde voor vrije handel, dat er ook risico's kunnen kleven aan handel en investeringen. Als wij voor belangrijke producten of grondstoffen afhankelijk zijn van autocratische landen, kunnen zij dat gebruiken om ons onder druk te zetten. Zelfs in de relatie met een bondgenoot als de VS zien we dat handel een belangrijk middel is.

De Europese Unie zal zijn positie als economisch machtsblok daarom ook effectiever in moeten zetten. Een actief handelsbeleid is nodig om toegang te houden tot overzeese markten en

grondstoffen, zeker wanneer China een overgaat tot een assertievere aanpak en landen binnen de invloedssfeer probeert te trekken. Een stevig handelsbeleid betekent ook dat de Europese Unie de interne markt moet beschermen tegen oneerlijke concurrentie van buitenaf. De Europese Unie moet hier hard tegen optreden en het instrumentarium ter bescherming van de interne markt uitbreiden. Als we daar niet in slagen betekent dat dat Europese ondernemers in een ongelijk speelveld van de markt gedrukt worden door buitenlandse concurrenten.

- ▶ **De VVD wil dat de EU meer handelsverdragen afsluit om dit te bevorderen.** Het sluiten van nieuwe verdragen is in het belang van de Europese Unie en vooral van Nederland als een écht handelsland. Met nieuwe verdragen komen nieuwe kansen voor het Nederlandse bedrijfsleven. Handelsverdragen kunnen voor de Europese Unie ook een middel zijn om economische macht in te zetten ter bevordering van de stabiliteit en veiligheid in de wereld en ter bescherming van de eigen belangen.
- ▶ **De Europese Unie zet zich met de VVD in om een nieuw handelsverdrag met de Verenigde Staten te sluiten.** De VS is de belangrijkste partner van de EU op gebied van veiligheid en handel. Een nieuw verdrag is, gezien de economische groeikansen en mogelijkheid minder afhankelijk te worden van onbetrouwbare regimes, in het belang van de Europese Unie. Het is van fundamenteel belang dat Westerse democratieën elkaar zoveel mogelijk versterken.
- ▶ **De EU sluit strategische handels- en investeringsverdragen met opkomende landen** zoals de Mercosur-landen, India, Brazilië, Pakistan, Indonesië, Bangladesh, Ethiopië en Nigeria omdat een zorgvuldig en eerlijk handelssysteem voor de VVD belangrijk is. Met deze landen kan in het kader van het bevorderen van onze economische veiligheid afspraken worden gemaakt over bijvoorbeeld grondstoffen, maar ook om het multilaterale handelssysteem te beschermen tegen verdere uitholling door bijvoorbeeld China.
- ▶ **Net als Canada moet de Europese Unie zich inzetten voor een investeringsverdrag tussen de EU en Taiwan.** Niet alleen om als EU een positief effect te hebben op de weerbaarheid van de Taiwanese economie, maar ook om wederzijdse investeringen op gebied van halfgeleiders en Europese zelfredzaamheid te stimuleren.
- ▶ **Unilaterale handelsvoordelen voor ontwikkelingslanden moeten kunnen worden ingetrokken** als die landen niet willen meewerken aan terugkeer van migranten, als die landen met geopolitieke rivalen optrekken of als zij verantwoordelijk zijn voor ernstige mensenrechtenschendingen, zoals het invoeren van de doodstraf op LHBTQI+’ers.
- ▶ **De invloed van Rusland en China in Afrika en andere werelddelen moet worden teruggedrongen.** Hierbij is het van belang dat de EU alternatieve vormen van economische samenwerking en investeringen aanbiedt en dat de *Global Gateway* en economische *partnerships* strategisch worden ingezet.
- ▶ **De VVD wil dat de EU strengere wetgeving gaat ontwikkelen voor bedrijven uit derde landen** die willen investeren in vitale sectoren en infrastructuur binnen de EU. De VVD vindt het onwenselijk dat derde landen zomaar controle kunnen krijgen over energiecentrales, defensie-industrie, ziekenhuizen, telefoonbedrijven en havens binnen de EU. Op dit moment is het niet verplicht voor EU-lidstaten om investeringen uit derde landen te screenen. Om dit mogelijk te maken moet er een gelijk speelveld gecreëerd worden tussen Europese lidstaten onderling, om zoveel mogelijk te voorkomen dat een investering of een overname in het ene land niet mogelijk is en in het andere land wel. We streven dus naar meer unanimiteit in wetgeving. Hierbij kan er gekeken worden naar een Europese lijst van strategische sectoren.
- ▶ **Wat de VVD betreft kan de toepassing van het instrument van buitenlandse investeringen strenger.** De Europese Commissie wil de regels herzien. De VVD steunt deze herziening, om Europese bedrijven en de Europese markt te beschermen.
- ▶ **De VVD wil dat bedrijven uit derde landen bij het meedingen voor Europese aanbestedingsprojecten aan dezelfde criteria worden gehouden** als Europese mededingers. Het kan niet zo zijn dat Europese bedrijven die zich aan de verduurzaming en maatschappelijke eisen houden worden weggeconcentreerd door bedrijven uit derde landen die daar in hun waardeketen geen rekening mee houden.
- ▶ **De VVD wil dat de EU instrumenten zoals het internationaal aanbestedingsinstrument en het anti-dwanginstrument op basis van wederkerigheid gaat inzetten tegen derde**

landen die EU-lidstaten onder druk zetten. Dit betekent, wat de VVD betreft, dat de EU het anti-dwanginstrument zou moeten inzetten tegen China als reactie op de maatregelen die het land heeft getroffen tegen Litouwen. Indien nodig moeten de drempelwaarden voor de activering van het internationaal aanbestedingsinstrument en de buitenlandse subsidieverordening verlaagd worden om een groter bereik te halen. De EU moet kijken hoe de scheepsbouw adequate bescherming kan krijgen tegen oneerlijke concurrentie uit Oost-Azië.

- ▶ Op gebied van exportcontrole vindt de VVD dat **de Europese Unie naast betere regels voor de export van goederen voor tweërlei gebruik, ook wetgeving moet gaan ontwikkelen om investeringen in geselecteerde investeringen in het buitenland te reguleren**, zoals bij hoogwaardige technologieën van Europese bedrijven. Op dit moment worden investeringen van Europese bedrijven die in het bezit zijn van gevoelige technologie in derde landen onvoldoende gereguleerd, met het risico op ongewenste technologieoverdracht tot gevolg.
- ▶ **Om de concurrentiekracht van het Europese bedrijfsleven te versterken moet ook de regel-, rapportage- en compliance-druk worden verminderd.** Het rapport *Need for regulatory breathing space* van Business Europe is daarvoor een goede handleiding.
- ▶ Ook wordt, naast allerlei *compliance*-wetgeving die al is geïntroduceerd, **een concurrentietoets ingevoerd die het toezichtsregime** kan verlichten als dit onze concurrentiepositie onevenredig benadeeld.
- ▶ De EU heeft naast defensieve instrumenten waarmee ons bedrijfsleven wordt gesteund (IPI, FSR, anti-coercion) ook **meer focus op offensieve ondersteuning** via zogeheten *export credits*, de *Global Gateway* en *partnerships*.
- ▶ **Het is tenslotte goed om meer samenhang aan te brengen tussen industrie-en exportbeleid**, waarbij ook gelet wordt dat het Europese bedrijfsleven in alle lidstaten gelijkkelijk toegang krijgt tot vormen van concurrerende financiering. In Nederland moeten Invest NL en andere vormen van offensieve financiering gelijke tred houden met soortgelijke instrumenten in andere lidstaten.
- ▶ **De Europese unie maakt een lijst waar China zelf buitenlandse producten weert** en spiegelt die in beginsel voor producten uit China op de Europese markt. Zoals China dat nu zelf doet, speelt de EU in op de Chinese afhankelijkheid.

EU en de buitengrenzen

► H2: EU en de buitengrenzen

De EU en haar lidstaten krijgen grip op wie de EU binnenkomt. De EU heeft op dit moment nauwelijks controle over de eigen buitengrenzen. Met hulp van mensensmokkelaars wagen dagelijks talloze migranten de gevaarlijke oversteek naar Europa of ondernemen een moeilijke route door het bos. Een groot deel van hen is niet op de vlucht voor oorlog en maakt geen kans op toelating. Eenmaal aangekomen in de Europese Unie is het vaak door gebrek aan medewerking van landen van herkomst lang niet altijd mogelijk om afgewezen asielzoekers terug te sturen. Deze situatie zet druk op de IND, op gemeenten en de samenleving als geheel. In andere Europese landen spelen vergelijkbare problemen. De kern van het Europese migratiebeleid moet dan ook zijn om controle te hebben over de eigen grenzen en zelf te bepalen wie de EU binnenkomt en wie de EU verlaat:

De VVD wil het gebruik van illegale migratieroutes terugdringen en ontmoedigen. We willen in de toekomst dat, om regio's met veel vluchtelingen te ontlasten, EU lidstaten vluchtelingen kunnen uitnodigen om (tijdelijk) hierheen te komen via hervestiging. Hiermee voldoet de EU aan haar humanitaire verplichting en komt het recht op een asielaanvraag op Europees grondgebied voor de betreffende nationaliteiten te vervallen. Zo vervalt de prikkel om een gevaarlijke reis naar Europa te maken. Dit leidt tot zowel een humaner als een effectiever asielsysteem.

Grensbewaking

Pogingen om via migratiedeals tot betere opvang in de regio te komen, zullen weinig opleveren als de Europese grensbewaking en terugkeerprocedures niet op orde zijn. Dat is dus een speerpunt voor de VVD. Als asielzoekers weten dat zij nog altijd door een poreuze Europese buitengrens binnen kunnen komen, en dan recht hebben op asiel, zullen grote aantallen mensen dit blijven proberen. Daarom is het nodig adequate controles aan de Europese buitengrens uit te voeren. Dit stelt ons in staat om mensen snel te identificeren en desgewenst terug te sturen naar de veilige opvang in de regio of het land van herkomst.

- **Registratie en identificatie vinden aan de buitengrenzen van de EU plaats.** Asielzoekers worden aan de grenzen van de Europese Unie geregistreerd, waar de asielaanvraag wordt gecontroleerd. Asielzoekers die weinig kans maken op een vluchtelingenstatus kunnen op die manier snel worden teruggestuurd. Als het aan de VVD ligt, vinden deze controles zich zelfs buiten de EU-grenzen plaats, zodat asielzoekers bij de behandeling van de asielaanvraag nog niet in Europa zijn en bij afwijzing ook niet uitgezet hoeven te worden. Hiervoor gebruiken we bijvoorbeeld grensplaatsen (*hotspots*) aan de EU-buitengrens, of een eiland in de Middellandse Zee zoals bijvoorbeeld op Lampedusa (*offshore processing*).
- **Op deze registratielocaties wil de VVD dat we toewerken naar een 72-uursprocedure.** Nationale immigratieautoriteiten regelen dit proces aan de buitengrenzen en worden zodanig toegerust dat het mogelijk wordt om al binnen 72 uur te bepalen of iemand kan worden teruggestuurd of kans maakt op een vluchtelingenstatus. Zo wordt voorkomen dat kansarme asielzoekers te lang blijven hangen en onrust kunnen veroorzaken. Op deze manier is er geen noodzaak illegale en gevaarlijke routes te nemen. Wie de EU vervolgens op illegale wijze, met hulp van mensensmokkelaars, betreedt wordt teruggestuurd naar het land van herkomst.
- Wanneer asielzoekers via illegale routes door veilige derde landen naar de EU komen, **erkennen EU-landen hen niet als vluchteling maar worden deze mensen teruggestuurd naar de veilige derde landen.**
- **De VVD wil dat het mogelijk wordt om in deze eerste screening nog meer kansarme asielzoekers uit het proces te filteren.** Nu is dat pas het geval als iemand minder dan 20% kans maakt op asiel. De VVD wil dat dit percentage omhooggaat naar 40%.
- **We verruimen de mogelijkheden om mensen terug te sturen.** Tegen uitgeprocedeerde

asielzoekers wordt een terugkeerbesluit uitgevaardigd dat in de hele Europese Unie geldt. Wanneer onbekend is via welk lidstaat de asielzoeker de Europese Unie (onrechtmatig) is binnengekomen, ligt de verantwoordelijkheid om de asielaanvraag te behandelen bij de lidstaat waar de asielzoeker doorheen is gereisd. Dit vergt het toevoegen van een nieuw criterium in de Dublinverordening.

- ▶ **Het Frontex-mandaat wordt uitgebreid.** Ook verbetert de informatie-uitwisseling tussen Europese agentschap Frontex en Europese politie- en opsporingsdiensten, met meer aandacht voor gegevensuitwisseling en gezichtsherkenning. Om de slagkracht van Frontex te verbeteren, moet Frontex bovendien eigenstandig kunnen besluiten hoe te handelen, zonder daarvoor toestemming te krijgen van aarzelende lidstaten. De operaties van Frontex worden uitgebreid om dagelijkse, op Europees niveau gecoördineerde terugkeervluchten te organiseren.
- ▶ **De EU investeert meer in grensbewaking** als het aan de VVD is. Met name landen aan de buitengrens van Europa hebben moeite met adequate financiering van grensbewaking. Door meer te investeren in het Frontex wordt de grensbewaking op orde gebracht, met meer grensbewakers en materieel, zoals schepen en detectiesystemen.
- ▶ **Er worden gezamenlijke politieoperaties uitgevoerd binnen de Europese Unie om secundaire migratie aan te pakken.** Wanneer personen zonder recht van verblijf worden aangehouden tijdens deze operaties, en uit een andere EU-lidstaat blijken te komen, kunnen deze mensen worden overgedragen aan de betreffende lidstaat.
- ▶ **De EU grijpt in bij landen aan de buitengrens die hun immigratieautoriteiten niet op orde hebben.** Lidstaten aan de grens die niet voldoende capaciteit hebben bij toelatingsagentschappen of anderszins falen met het op orde krijgen van registratie en identificatie, moeten kunnen rekenen op een interventie van het Asielagentschap van de Europese Unie (EAUU), dat dan bijspringt. Als noodrem kan de lidstaat tijdelijk worden buitengesloten van het Schengengebied.
- ▶ **De EU plaatst eigen grensbewakers op lucht- en zeehavens in vertreklanden die bekend staan als paspoort- en visafraudehotspots.** Door eigen grensbewakers de paspoort en visumcontrole al uit te laten voeren op plaats van vertrek, zoals de VS dit doet op Schiphol, wordt voorkomen dat we verrast worden bij de aankomst van personen. Om de plaatsing van grensbewakers mogelijk te maken en hen ook van gepaste bevoegdheden te voorzien, worden verdragen gesloten met landen om de aanwezigheid van Frontex-grensbewakers mogelijk te maken.
- ▶ **Individuele mensensmokkelaars en non-gouvernementele organisaties die hen steunen worden harder aangepakt.** Smokkelaars, smokkelnetwerken, -organisaties en individuen die de smokkelpraktijk faciliteren worden op EU-sanctielijsten geplaatst, waardoor bijvoorbeeld inreisbeperkingen kunnen worden opgelegd en tegoeden kunnen worden bevroren. Het steunen van organisaties die mensensmokkel faciliteren wordt aan banden gelegd.
- ▶ **EU-landen die migratieafspraken niet nakomen worden harder aangepakt.** Er komt een mechanisme, vergelijkbaar met het rechtsstaatsmechanisme, om EU-landen die zich niet houden aan Europese migratieafspraken hiervoor te straffen. Zo wordt de drempel voor het veronachtzamen van afspraken verhoogd.
- ▶ **Eventuele hervestiging van migranten geldt als sluitstuk op de grondige herziening van het Europese migratiebeleid van de VVD.** Wanneer de irreguliere instroom naar Nederland door migratiedeals substantieel daalt, kan hervestiging als onderdeel van deze deals worden verhoogd. Hierbij kan speciale aandacht worden gegeven aan kwetsbare vluchtelingen of groepen met een hoge kans op integratie en participatie in de Nederlandse samenleving.
- ▶ **De VVD zet zich, samen met andere EU-lidstaten, in om tot een steviger Europees migratiebeleid te komen waardoor we irreguliere migratie terugdringen en controle krijgen.** Als we echter onvoldoende resultaat zien, wil de VVD overgaan tot samenwerking met lidstaten in een mini-Schengenzone en bij een eerstvolgende herziening van het verdrag net als Denemarken inzetten op een opt-out voor afspraken op het gebied van asiel en migratie

Migratiediplomatie

Naast veiligheid en economie is de derde prioriteit bij het Europese buitenlandbeleid om ons te gaan richten op het sluiten van migratiedeals. Daarbij gaat het niet alleen om betere opvang in

de regio, maar ook om het terugnemen van eigen onderdanen en de migranten die door derde, veilige landen zijn gereisd. Want op dit moment keert slechts een derde van de afgewezen asielzoekers echt terug naar het land van herkomst. In Frankrijk was dit in 2022 zelfs slechts 7%. Dit maakt het Europese asielbeleid ongeloofwaardig en het moedigt kansarme asielzoekers aan om levensgevaarlijke reizen te ondernemen.

Om migratiedeals te sluiten zal de EU alle mogelijke middelen moeten inzetten. Dat betekent dat we alle bestaande fondsen, handelsvoordelen, hulp gelden en visumafspraken doorlichten en deze deels afhankelijk maken van de medewerking van landen aan het bereiken van de doelen van het Europese migratiebeleid. Dat gebeurt bij voorkeur goedschiks, maar desnoods met hardere hand. De EU moet bereid zijn om landen die een migratiedeal willen sluiten ruimhartig steunen, bijvoorbeeld door hun bedrijven ruimere toegang tot de Europese markt te geven, financiering van directe opvangkosten van vluchtelingen en steun aan onderwijs en zorg voor vluchtelingen in de gastgemeenschappen waar zij te midden van verblijven. Ook kan de EU toegang voor een beperkt aantal arbeidsmigranten openstellen in ruil voor terugkeer van illegale migranten naar het land van herkomst. Dit beleid is onderdeel van een bredere agenda, waarbij de EU helpt bij het economisch ondersteunen en stabiliseren van landen van herkomst of doorreis. Ook derde landen die vrijwillig meewerken aan het opnemen van asielzoekers moeten voordelen kunnen genieten.

- ▶ **De EU moet bereid zijn het hele instrumentarium in te zetten**, zoals gebruik van EU-fondsen, ontwikkelingssamenwerking, visa, handelsbetrekkingen en toegang tot de interne markt. Zo bevorderen we migratiedeals en zorgen we dat deze functioneel zijn en blijven. **Landen van herkomst die niet meewerken aan het terugnemen van onderdanen die illegaal naar Europa zijn gereisd worden daarvoor bestraft met sancties.** Hiertoe wordt een sanctieregime ontworpen dat automatisch wordt opgeschaald naarmate landen langer niet meewerken.
- ▶ **We vangen op in de regio. De EU draagt financieel bij aan adequate opvangfaciliteiten in de buurt van brandhaarden.** De EU intensificeert de financiële bijdrage aan UNHCR, de VN-vluchtelingenorganisatie, om ervoor te zorgen dat de omstandigheden in vluchtelingenkampen verbeteren
- ▶ **We moderniseren het VN-vluchtelingenverdrag.** Het vluchtelingenverdrag stamt uit 1951 en was bedoeld om te voorkomen dat we Joden zouden terugsturen naar Nazi-Duitsland. Dit geldt uiteraard nog steeds. Oekraïners sturen we nu ook niet terug naar de door Rusland bezette gebieden. Het verdrag wordt, als het aan de VVD ligt, herijkt. Zo zetten we ons ervoor in om vast te leggen dat ieder continent een eigen verantwoordelijkheid heeft om brandhaarden te identificeren en een veilige opvang te creëren. Dit heeft als gevolg dat een veilige thuishaven niet altijd in de EU hoeft te worden geregeld, maar eerder in de regio kan worden gevonden. Totdat we het verdrag hebben gemoderniseerd, voeren we het verdrag strikt uit.

Arbeidsmigratie

Nederland en de Europese Unie krijgen grip op arbeidsmigratie. We moeten een kritischer en strategisch beleid voeren om te bepalen welke arbeidsmigranten van buiten de EU onze samenleving wel kan gebruiken en welke niet. Voor sommige sectoren kan arbeidsmigratie nuttig blijven, terwijl we het bij andere sectoren moeten beperken. Met strengere eisen zorgen we ervoor dat we alleen die arbeidsmigranten naar Nederland laten komen die voor ons land noodzakelijk zijn. Als het aantal arbeidsmigranten dat hierheen komt de draagkracht van onze samenleving overstijgt, nemen we extra maatregelen.

- ▶ **We scherp de eisen aan om als arbeidsmigrant naar Nederland te komen** en we kijken naar die sectoren waar een tekort is. Bij arbeidsmigratie moet er eerste toegevoegde waarde worden aangetoond.
- ▶ **We kijken kritischer naar welke arbeidsmigranten onze samenleving wel kan gebruiken en welke niet.** Voor sommige sectoren kan arbeidsmigratie nuttig zijn en blijven, terwijl we arbeidsmigratie bij andere sectoren zullen moeten beperken.
- ▶ **Arbeidsmigranten worden gericht geworven naar de daadwerkelijke behoefte.** Waar

mogelijk werven we eerst arbeidskrachten binnen de EU, voordat deze van buiten de EU worden aangetrokken. In diverse sectoren is behoefte aan zowel hoog- als laaggeschoolde arbeidskrachten. Met de invoering van de 'blauwe kaart' zijn al stappen gezet om ervoor te zorgen dat hooggekwalificeerde werknemers van buiten de EU makkelijker in de EU kunnen werken.

- ▶ **We maken, door middel van migratiedeals, afspraken met landen van herkomst om te bepalen voor welke sectoren arbeidsmigratie van toegevoegde waarde is.** Hierbij houdt een lidstaat een *opt out* omdat de arbeidsmarktbehoefte in lidstaten verschillend kunnen zijn. Arbeidsmigratie toevoegen aan brede migratieovereenkomsten kan bijdragen aan het tegengaan van illegale migratie naar de EU. Bij het afsluiten van deze brede overeenkomsten dient de EU te kijken naar nieuwe modellen zoals circulaire migratie.
- ▶ **We maken een vuist tegen schijnconstructies.** Via oneigenlijk gebruik van de zogenaamde A1-route, kunnen arbeidsmigranten van buiten de EU via Oost-Europa goedkoop naar Nederland gehaald worden. Zulke schijnconstructies willen we stoppen, want het is oneerlijke concurrentie op arbeidsvoorwaarden. De Europese Unie moet dit strenger controleren.

Om grip te krijgen op arbeidsmigratie zowel binnen als buiten de EU nemen we de volgende maatregelen:

- ▶ **Misstanden aanpakken.** Helaas schieten de arbeids- en leefomstandigheden in sommige sectoren nog te vaak ernstig tekort. Als deze sectoren hierin geen verbetering gaan laten zien, voeren we een uitzendverbod in. Arbeidsmigranten leven soms onder de radar. Dat leidt er toe dat fraude en misbruik onopgemerkt blijven. Daarom moeten we de registratie van arbeidsmigranten verbeteren.
- ▶ **Informatie-uitwisseling tussen arbeidsinspecties wordt niet alleen verbeterd, maar wordt vanzelfsprekend.**
- ▶ **Werkgevers hebben de verantwoordelijkheid om eerst binnen het onbenutte arbeidspotentieel in eigen land op zoek te gaan naar werknemers.** Als ze uiteindelijk toch voor arbeidsmigranten moeten kiezen, worden ze sterker verantwoordelijk gemaakt voor het welzijn van arbeidsmigranten die zij naar Nederland halen. We moeten voorkomen dat de nadelen van arbeidsmigratie door de samenleving moeten worden opgevangen.
- ▶ **Als de noodzaak is aangetoond, moet de werkgever zich inspannen voor deugdelijke huisvesting om uitbuiting en exploitatie van arbeidsmigranten te voorkomen.** In de glas- en tuinbouwsector zijn schrijnende voorbeelden van mensonwaardige omstandigheden, maar wanneer bewezen is dat de arbeid niet uit de interne markt te verhalen valt, is gerede huisvesting noodzakelijk. Daarvoor moet de werkgever zich inspannen.

EU en economie

▶ H3: EU en economie

Een hernieuwde focus op de interne markt is hard nodig, want de positie van de EU als economische grootmacht is bepaald geen gegeven. Al meer dan 20 jaar blijft de groei van de Europese economie structureel achter bij die van de VS en China. Als deze trend niet nu wordt omgebogen dan eindigt de Unie binnen tien jaar in een situatie waarin onze geopolitieke ambities niet langer sporen met onze economische positie. Voor het behoud en de noodzakelijke verbetering van onze geopolitieke slagkracht is het dus van het allergrootste belang dat we de concurrentiekracht van het Europese bedrijfsleven het uitgangspunt is, niet alleen op een sterke interne (thuis)markt, maar ook op strategische, derde markten waar 85% van de economische groei zich het komende decennium zal voordoen.

Interne markt

De Europese Commissie moet de komende jaren meer prioriteit geven aan het versterken van de interne markt. Het is weinig doelmatig om te spreken over subsidies als we dezelfde effecten ook kunnen realiseren als bedrijven minder gehinderd worden door onnodige regels of onlogische barrières tussen lidstaten. En dit sentiment wordt ook gezien in verschillende, grote demonstraties en protesten verdeeld over heel Europa.

De interne markt is in zekere zin de kurk waar de EU op drijft. Het draagt bij aan welvaart van burgers, stelt bedrijven in staat succesvol te ondernemen en zorgt ervoor dat de EU voorwaarden kan stellen bij handelsdeals met derde landen. De VVD wil dan ook dat de Europese Commissie actief barrières wegneemt die ondernemers hindert om grensoverschrijdend actief te zijn, met name in grote transitie zoals de verduurzaming van de economie. Daarnaast wil de VVD dat de Europese Commissie samen met het bedrijfsleven kijkt naar manieren om de regeldruk en administratieve lasten te verminderen.

- ▶ **De VVD is hierbij voorstander van om voor elke regel die het bedrijfsleven (inclusief het MKB) wordt opgelegd ook minimaal één regel te schrappen.** Daarnaast moet de bureaucratie rondom de verlening van subsidies en aanbestedingen worden aangepakt. Dit kan en moet veel sneller om de concurrentiepositie van Europese bedrijven te verbeteren.
- ▶ **De VVD verwacht een proactieve opstelling van de EU om behalve oneerlijke concurrentie van derde landen ook oneerlijke concurrentie binnen de EU tegen te gaan.** Zo wil de VVD dat de EU strenger gaat kijken naar hoe de Europese staatssteunregels door de verschillende lidstaten gehanteerd worden om een *race to the bottom* tegen te gaan en de doelmatigheid te waarborgen.
- ▶ Om Nederlandse interpretatie op Europese wetgeving te voorkomen en een gelijk speelveld voor ons bedrijfsleven en met name ons MKB te bewaken **heeft de VVD op gebied van regelgeving een voorkeur voor verordeningen.** Als de Europese Commissie toch voor een richtlijn kiest, zoals bijvoorbeeld het geval is bij de *Corporate Sustainability Due Diligence Directive*, wil de VVD dat de Europese Commissie via een zogenoemde *single market clause* maximale harmonisatie nastreeft.
- ▶ **Het MKB is de motor van de Europese economie.** De MKB-toets blijft behouden bij het opstellen van nieuwe Europese wetgeving. Bovendien moet nieuwe regelgeving zo eenvoudig en concreet mogelijk zijn en mag deze niet verder gaan dan nodig. Ook moet toegang tot financiering voor het MKB verbeterd worden door onder meer in te zetten op non-bancaire financiering.
- ▶ **Verder zet de VVD zich in Europees verband in voor een herziening en modernisering van het faillissementsrecht,** want dit helpt ook bij de voltooiing en ontplooiing van de interne financiële markt. Het mateloos subsidiëren van niet-levensvatbare projecten lijkt ons dan ook

voorbij alle gereede doelmatigheid.

- ▶ **De VVD zet in op het uitbreiden en versterken van het klachtenloket** voor Europese wetgeving (SOLVIT). Nederlandse bedrijven en consumenten die tegen nationale koppen in andere lidstaten aanlopen kunnen via deze weg snel en kosteloos hun recht op een gelijk speelveld halen.
- ▶ **De VVD wil dat EU-lidstaten de competenties van de Europese Unie respecteren.** Zo vindt de VVD het een fout van de Europese Commissie om Polen en Hongarije niet meteen tot de orde te roepen toen deze landen unilateraal besloten graan uit Oekraïne tegen te houden. Dit terwijl het treffen van handelsmaatregelen een Europese competentie is en de interne markt ons grootste goed is. Als de Europese Commissie haar rol als strenge scheidsrechter niet vervult dan wordt spelbederf de norm.
- ▶ Om tekorten op gebied van chips op de Europese interne markt te voorkomen wil **de VVD dat de EU meer financiële middelen vrijmaakt voor de uitvoering van de Chips Act.** Het waarborgen van bedrijven als ASML is elementair aan onze geopolitieke betekenis in bijvoorbeeld de strijd met de Chinese markt en Europese samenwerking kan hierbij goed van pas komen.
- ▶ **Er loopt een onderzoek van de Europese Commissie naar de kritische bevoorradinglijnen van de Europese Unie.** Het is van belang om goed inzichtelijk te hebben welke bevoorradinglijnen cruciaal zijn voor de Europese Unie. Dit onderzoek moet wat de VVD meer prioriteit krijgen van de Europese Commissie. Vervolgens moet er naar de uitkomsten gehandeld worden om de cruciale bevoorradinglijnen te beschermen.
- ▶ **Het is voor de VVD van belang dat de Europese Commissie geen Europese kampioenen gaat aanwijzen.** Dat zou al snel lijken op onwenselijke staatssteun en past wat de VVD betreft niet in een liberale, interne markt. De Commissie dient zich vooral te focussen op handhaving van een gelijk speelveld om de vorming van monopolies te voorkomen.
- ▶ **De VVD poogt zoveel mogelijk een homogene markt na te streven qua regelgeving,** zodat bijvoorbeeld auto's en brandstoffen over de Duitse grens niet goedkoper zijn dan in Nederland. Dit geldt ook frisdranken en alle producten die in prijs kunnen verschillen, vaak gebaseerd op juridisch en economisch complexe verschillen.⁶

Landbouw en visserij

De VVD is trots op de Nederlandse landbouw en visserij. Dankzij onze boeren, tuinders en vissers zijn we verzekerd van genoeg gezond en veilig voedsel. Ook lopen Nederlandse boeren voorop als het gaat om innovaties, dierenwelzijn en duurzaamheid, hoewel nationale discussies hieraan tornen. Deze innovatiekracht zal leidend zijn voor de veranderingen die de landbouw de komende decennia mee zal maken en is ook noodzakelijk om bijvoorbeeld Natura 2000-gebieden te beschermen. Boeren hebben recht op een langetermijnperspectief voor hun investeringen.

De EU kan hieraan bijdragen door duidelijke kaders te zetten en in te spelen op de innovaties die daarvoor nodig zijn. De VVD ziet een schone leefomgeving als kans voor de toekomst. Landbouw en natuur spelen hierin een belangrijke rol door een sterke link met het klimaat-, water-, bodem- en energievraagstuk, ook om volgende pandemieën te kunnen voorkomen. De Nederlandse landbouw heeft al significante stappen gezet op het gebied van duurzaamheid. Denk hierbij aan gewasbeschermingsmiddelen gebruik, halvering antibioticagebruik, minder uitspoeling nutriënten, lagere ammoniakuitstoot en een verbeterd dierenwelzijn. Per hoeveelheid product hebben we de laagste milieu-impact van de wereld. En dat moeten nog beter, dus het vraagt om een niet vrijblijvende bijdrage van de hele voedselwaardeketen. Hiervoor is een Europees gelijk speelveld een basisvoorwaarde. De transitie naar een duurzamer productiesysteem is een beweging die stapsgewijs wordt vormgegeven en is geen revolutie.

- ▶ Hoewel de oude doelstelling of **missie van de EU om geen honger of ernstige voedseltekorten meer te laten ontstaan, overleefd lijkt te zijn,** denkt de VVD dat vooral geopolitieke of klimaatverandering wel degelijk dit principe weer springlevend heeft gemaakt. Die ambitie is levendiger dan ooit en daarnaar moet gehandeld worden.
- ▶ **De EU neemt haar primaire doelstelling of missie van nooit meer honger serieus**

⁶ <https://nos.nl/artikel/2499410-supermarktprijzen-in-nederland-hoger-door-belemmering-van-fabrikanten>

door voornamelijk vanuit EU-productie te voorzien in de marktvraag naar essentiële voedselproducten, zoals koolhydraten, suikers, eiwitten en plantaardige oliën. Momenteel wordt de behoefte binnen de Europese Unie grotendeels gedekt door de EU-productie. De VVD wil dat ook zo houden en waar nodig verder optimaliseren om bijvoorbeeld de soja-import uit Latijns-Amerika op een duurzaam niveau te brengen. De EU neemt haar verantwoordelijkheid ten behoeve van gebieden buiten de EU met onvoldoende beschikbaarheid van voedsel door bij te dragen via de export van producten en technologische vooruitgang.

- ▶ Boeren hebben behoefte aan langetermijnbeleid en perspectief. **In het belang van een schone leefomgeving worden bestaande afspraken rondom doelen op water, bodem en natuur gerespecteerd en behaald**, maar wel op de manier die de lidstaten en haar boeren het beste past.
- ▶ **Het Europese beleid mag geen rem zetten op de verduurzaming van onze voedselproductie**, maar moet gericht zijn op het stimuleren van innovatie, efficiëntie en duurzaamheid. Europa ondersteunt de boeren door investeringen in duurzame en efficiënte productiemethoden of het geven van ruimte om nieuwe methoden en technieken op praktijkschaal te beproeven. Dit is de beste garantie voor gezond, betaalbaar en duurzaam voedsel. De Europese Unie stuurt hierbij op de te behalen doelen en stelt zich techniekneutraal op.
- ▶ **De Europese Unie past standaarden aan om innovatie op een ethische manier mogelijk te maken** of zelfs te vereisen zonder onnodige bureaucratie. De VVD zet in op een toelating van kunstmestvervangers en nieuwe veredelings technieken en pleit voor een versnelling van de toelatingsprocedures voor nieuwe gewasbeschermingsmiddelen en alternatieve eiwitbronnen om duurzame landbouw mogelijk te maken.
- ▶ **Het is belangrijk dat de EU of EFSA-toetsingskaders worden gemoderniseerd en aangepast aan nieuwe wetenschappelijke inzichten**, zodat er sneller vooruitgang kan worden geboekt op nieuwe ontwikkelingen.
- ▶ **Op termijn wordt onder het Gemeenschappelijk Landbouw Beleid (GLB) de hectaresteen geleidelijk afgebouwd** en om deze in te zetten op verduurzaming van de landbouw en de daarmee gepaard gaande innovatie. Tijdens de komende herziening van het GLB zetten wij op dat middelen vanuit het GLB worden doelgericht worden ingezet om de boer te ondersteunen in de transitie naar een duurzame toekomst. Hierbij gaat het om het bereiken van het doel en niet het gebruik van het middel. Dit geeft de boer de ruimte om zelf de weg naar een duurzaam verdienmodel te kiezen en tegelijkertijd diezelfde doelen op duurzaamheid te halen.
- ▶ **Door de verschillen in positie, klimaat en historie te benutten versterken EU-lidstaten elkaar bij het behalen van doelstellingen** op het gebied van klimaat, energie, natuur en landbouw. Daarin past volgens de VVD een benadering van zonering van EU-lidstaten op basis van hun sterke kanten en (klimatologische) ligging. Goede Nederlandse voorbeelden hiervan zijn onze melkveehouderij en de glastuinbouw.
- ▶ Nederland loopt voorop in de ontwikkelingen op het gebied van een dierenwelzijn. Dit vraagt de VVD ook van andere lidstaten. **Om het gelijk speelveld binnen de Europese Unie te verhogen zetten we bij de herziening van regelgeving op het gebied dierenwelzijn in op EU-brede verbetering van dierenwelzijnsnormen.** Bij een verhoging van de dierenwelzijnsnormen moet er wel rekening worden gehouden met het verdienvermogen van de boer en de tijd die investeringen vraagt.
- ▶ **Door ontwikkeling van proefdiervrije onderzoeksmethoden en innovatieve alternatieven hoeven dierproeven niet meer de norm te zijn.** Deze zet de VVD alleen nog in als dit aantoonbaar de enige manier is om een verbetering van de volksgezondheid te bewerkstelligen.
- ▶ **Vaccinatie is belangrijk om de kwetsbaarheid voor dierziekten, zoals vogelgriep en blauwtong, te verkleinen**, zoals het ook benoembaar is in de ontwikkeling van zoönose en de pandemische gevolgen hiervan. **Daarom maakt de VVD werk van grootschalige vaccinatie in de Europese veehouderij.** Europese handelsbelemmeringen nemen we weg zodat preventieve vaccinatie de norm wordt. Een landbouwproductiesysteem is in balans als grondstoffen en productiemiddelen, zoals water en mest, efficiënt worden benut en afvalstromen en emissies worden geminimaliseerd en waar mogelijk hergebruikt. Hierbij wordt het gemeenschappelijk grondgebied van de Europese Unie als een geheel gezien om tot de meeste efficiënte invulling te komen.

- ▶ **In een circulair voedselsysteem is plaats voor dierlijke productie vanuit het oogpunt van voedingswaarde, gezondheid en efficiëntie.** De VVD wil dat de ondernemer op lokaal niveau bepaalt hoe die doelstellingen het beste kunnen worden bereikt. Daarvoor is het noodzakelijk te sturen op onwenselijke emissies in plaats van op depositie.
- ▶ **De VVD wil dat doelen en principes op Europees niveau vastgesteld worden,** bijvoorbeeld ten aanzien van milieu en voedselveiligheid. Het realiseren van deze doelen wordt overal in Europa gehandhaafd. Een gelijk speelveld voor de productie van en handel in identieke producten binnen de EU moet de basis zijn. Wanneer Europa lagere eisen stelt aan vergelijkbare, geïmporteerde producten van buiten Europa ondermijnt dit onze bedrijven en het terugdringen van grondstofverbruik en dit geldt ook direct voor producten in de Europese voedselvoorziening. De EU legt handelspartners daarom stapsgewijs dezelfde standaarden op. De controle op naleving daarop vindt plaats aan de buitengrens van de EU, waardoor onnodige keten-brede administratieve belasting wordt voorkomen. Waar nodig helpt Nederland andere landen door kennis en expertise te delen. Dit biedt nieuwe economische kansen.
- ▶ **De visserij neemt een vaste plaats in als onderdeel van een duurzaam voedselsysteem en het verdient ruimte om op een verantwoorde manier gebruik te maken van de zeeën, volgens de VVD.** Vissers dienen het vertrouwen te krijgen van de overheid en regels zoals cameratoezicht en aanlandplicht werken averechts op een sector die toch al onder druk staat. Tegelijkertijd moet de schaal- en schelpdiersector meer ruimte krijgen om een belangrijke rol te vormen in de eiwittransitie en het verdienvermogen van Europa.

Natuur

De EU stelt normen op voor een schonere natuur, bijvoorbeeld ten aanzien van oppervlaktewater en bodem. Landen bepalen zelf hoe ze aan deze normen voldoen. Daarnaast controleert Europa strenger of landen milieustandaarden handhaven en of landen grensoverschrijdend beperkend zijn voor naburige landen om hun doelstellingen te behalen, bijvoorbeeld door de emissies via de lucht of door rivieren. Zo stimuleert de EU de biodiversiteit en het behoud van onze natuur die in de toekomst oplossingen kunnen bieden tegen de steeds ernstigere klimaatcrisis.

- ▶ **De EU biedt duidelijkheid aan boeren door een systeemaanpak** om daarmee fragmentatie in en tegenstrijdigheden tussen eisen te voorkomen (natuurdoelen, stikstof, CO₂, water, bodem), als het aan de VVD ligt. Met metingen op bedrijfsniveau en een Afrekenbare Stoffenbalans staan boeren aan het roer van het bedrijf en kunnen zij de vervuiling van bijvoorbeeld voer en mest beperken of met het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen de verliezen verminderen. Zo krijgen boeren de ruimte om te zorgen voor een voedselproductie die in balans is met de omgeving.
- ▶ Natuur is van zichzelf al het beschermen waard, maar is ook enorm van waarde voor iedereen in Nederland en de EU. **In een dichtbevolkt land als Nederland is maatwerk en slim gebruik van ruimte cruciaal voor toekomstbestendig natuurbeleid, volgens de VVD.** De draagkracht van bodem, water en lucht is daarbij bepalend. Het klimaat verandert en de natuur verandert mee. De verplichtingen rondom Natura 2000-gebieden zijn niet toegespitst op de dynamiek van de natuur. We maken het in Brussel bespreekbaar om op termijn Natura 2000-gebieden anders in te delen en de Natura 2000-regels te herzien. Het uitgangspunt daarbij is geen kleiner, maar robuuster natuurareaal.
- ▶ Natuur in Europa is zeer divers. **Op basis van generieke doelstellingen wordt ruimte geboden aan lidstaten om invulling te geven aan maatregelen** om populatiebeheer van beschermde soorten flexibel in te richten, zodat zowel flora en fauna er wel bij varen en andere doelen op het gebied van bijvoorbeeld klimaat of productie kunnen worden behaald. Natuurherstel wordt gebaseerd op een meetbare en goed gedefinieerde basiskwaliteit. Jagers spelen een belangrijke rol bij faunabeheer. De beschermde status van invasieve soorten kan door lidstaten worden opgeheven als daar aanleiding voor is. Een voorbeeld hiervan zien we bij rivierkreeften.

Energie en klimaat

Het klimaat verandert en dat heeft grote, directe gevolgen voor ons land, zoals extremer weer. We willen in 2050 klimaatneutraal leven en ons voorbereid hebben op klimaatverandering en de gevolgen daarvan. De VVD wil klimaatmaatregelen bij voorkeur Europees aanpakken zoals afgesproken in de *Green Deal*, omdat het klimaat zich niet beperkt tot de landsgrenzen. De VVD wil minder overlappende maatregelen die in de praktijk tot meer complexiteit en kosten leiden en soms zelfs contraproductief blijken te zijn.

Klimaatverandering maakt een volledig ombouw noodzakelijk van het huidige energiesysteem, voornamelijk gebaseerd op fossiele brandstoffen, naar een nieuw energiesysteem zonder uitstoot van broeikasgassen. Hierbij dient ook te worden gekeken naar methodes zoals CCS. Ook dient tijdens deze transitie de betaalbaarheid en leveringszekerheid van energie te worden gewaarborgd. De nog grote afhankelijkheid van fossiele brandstoffen, die binnen de EU nog maar zeer beperkt worden geproduceerd, stelt ons voor een grote uitdaging.

- ▶ **De EU moet zo veel als mogelijk onafhankelijk zijn bij energieproductie en de import van energie**, en materialen benodigd voor de energietransitie liefst zoveel mogelijk spreiden vanuit meerdere bevriende landen. De energievoorziening in de Europese Unie moet betrouwbaar zijn. De oorlog in Oekraïne heeft het belang hiervan eens te meer onderstreept. Dat werkt wat de VVD betreft alleen als leveringszekerheid wordt geborgd en de energietransitie onverminderd wordt voortgezet. De VVD is voor optimale Europese samenwerking om dit te bereiken. Kernenergie is een onmisbaar element voor Europese energieonafhankelijkheid. De sluiting van bestaande kerncentrales in België en Duitsland is daarom absurd.
- ▶ **Om als Europese Unie zo veel als mogelijk onafhankelijk te kunnen zijn, moet de Europese energiemarkt ook stabiel en zeker zijn.** Om de leveringszekerheid binnen Europa te garanderen moet de energiemix tussen de lidstaten in balans zijn. Ieder lidstaat zou hier een bijdrage aan moeten leveren. De Europese Commissie zou lidstaten middels jaarlijkse rapportages moeten wijzen op de bijdrage aan deze stabiele mix, en wat er beter zou moeten. De sluiting van kerncentrales in België en Duitsland is bijvoorbeeld absurd.
- ▶ **Leveringszekerheid is cruciaal voor een goed draaiende economie.** Het uitgangspunt van leveringszekerheid is nodig om kalmte op de elektriciteitsmarkt te creëren. Daarom pleit de VVD voor voldoende regelbaar vermogen in de elektriciteitsmix. Daarvoor is Europese samenwerking nodig, zodat het schoonste regelbare vermogen zo lang mogelijk kan worden gebruikt om de stabiliteit te garanderen. Deze samenwerking kan worden gefaciliteerd vanuit Europa. Ook de netten binnen de EU zullen beter op elkaar aangesloten moeten worden en de netbeperking moet zo snel mogelijk worden opgelost.
- ▶ De afgelopen jaren zijn de kosten voor energie enorm gestegen. **Het is daarom van strategisch en economisch belang dat de EU de stijging van energieprijzen zoveel mogelijk probeert te beperken.** Tegelijkertijd moet zij rekening houden met structurele hogere energieprijzen dan die van concurrerende landen. Toegang tot betaalbare energie is immers de ruggengraat van de Europese industrie.
- ▶ **Energieproductie moet schoon.** De VVD zet zich dan ook in om de innovatie van nieuwe technologieën te stimuleren door daar de juiste financiële prikkels voor open te stellen, zoals voor kernenergie. Daarom moeten de regels rondom de taxonomie worden aangepast om investeringen in kernenergie verder te stimuleren in plaats van het slechts als overgangsbron aan te merken. Daarnaast wordt de taxonomie een open systeem waaraan nieuwe effectieve methodes automatisch worden toegevoegd.
- ▶ **Om onafhankelijk te kunnen worden, is het noodzakelijk dat er voldoende productiecapaciteit binnen de EU staat opgesteld.** Het gaat hier niet alleen om de technische infrastructuur, als wel de juridische mogelijkheden deze te garanderen. Ook is diversiteit in de productiemix noodzakelijk. **Uitgangspunt voor de VVD blijft daarbij de reeds ambitieus gestelde doelstelling van duurzame energieproductie en 55% CO₂-reductie in 2030 ten opzichte van 1990 en 100% klimaatneutraliteit in 2050.** Daarvoor is het nodig om innovatie te stimuleren.

- ▶ Ten aanzien van het versnellen van de verduurzaming van energieproductie stelt **de VVD wel dat er naar de volledige klimaatketen moet worden gekeken**. Stimulering van aanbod en markt binnen de EU is noodzakelijk om een waardeketen van kennis tot bouw te kunnen realiseren. Europese aanbestedingsregels, waarbij CO2 footprint en het opbouwen van industrieën worden meegewogen, zouden hierbij behulpzaam kunnen zijn. In die context stelt de VVD dan ook dat vergaande Europese samenwerking wordt gestimuleerd. Daar hoort eveneens gezamenlijke inkoop van energiedragers bij en ook een gecoördineerde aanpak van energieopslag is bijzonder belangrijk.
- ▶ **Duurzame energieproductie blijft het uitgangspunt**, alle sectoren doen mee. Daar hoort wel een overgangstermijn bij, mede om de leveringszekerheid, maar ook om het draagvlak voor de energietransitie te waarborgen. Zonder realisme in het tijdsplan en de erkenning dat een beperkte hoeveelheid olie en gas onderdeel vormen van de transitie, wordt deze te duur en brokkelt het draagvlak af. De VVD stelt zich op het standpunt dat voor het succesvol worden van de energietransitie het noodzakelijk is financiële prikkels te geven aan marktspelers in plaats van verplichtingen op te leggen aan de lidstaten.
- ▶ **Het beprijzen van CO2-emissies door middel van het ETS systeem is effectief gebleken**, dus de VVD wil dit doorontwikkelen met het oog op 'de vervuiler betaalt'. In 2027 treedt het volgende deel in werking waarmee vele sectoren en bedrijven onder het ETS systeem zullen vallen. Er blijven echter nog een aantal uitstoters over, zoals de binnenvaart. De tijd dat sectoren of type bedrijven hiervan worden uitgesloten, is voorbij. In combinatie met een redelijke overgangstermijn en de juiste ondersteuning voor innovatie, zal dit ertoe leiden dat die uiteindelijke CO2 reductiedoelstelling wordt behaald.
- ▶ Ook CBAM heeft zich als effectief middel bewezen. **We breiden de CO₂-grensheffing (CBAM) waar mogelijk uit naar meer sectoren**, om een gelijk speelveld tussen Europese bedrijven en de rest van de wereld te houden. Om de concurrentiepositie van Europese bedrijven te verstevigen op de wereldmarkt, en oneerlijke concurrentie tegen te gaan, zouden de opbrengsten van CBAM moeten worden ingezet voor verdere verduurzaming van de Europese industrie en ter ondersteuning van een eerlijke concurrentiepositie.
- ▶ **We zorgen ervoor dat de lucht- en scheepvaart ook verduurzamen** en tegelijkertijd betaalbaar blijven voor de inwoners van Europa. Zo schaffen we de belastingvrijstelling voor lucht- en scheepvaartbrandstoffen af en zetten we ons in voor een Europese kerosinebelasting. De opbrengst zetten we in voor de verduurzaming van de lucht- en scheepvaart. Dit kunnen we alleen doen in internationaal verband, om te voorkomen dat de lucht- en scheepvaart zich verplaatst naar bijvoorbeeld het Verenigd Koninkrijk, Turkije of het Midden-Oosten. We blijven kritisch op het EU-Qatar-luchtvaartverdrag. Hier heeft het klimaat namelijk niets aan.
- ▶ **Europa is gebaat bij een zo effectief mogelijke uitwisseling van energie**. Alle lidstaten moeten zich inzetten voor een stabiel en schoon energiesysteem. Dat betekent dat energie, zowel ten aanzien elektronen als moleculen, zoveel mogelijk binnen Europa moet kunnen stromen. Zodat hernieuwbare bronnen daar en op het meest geschikte moment kunnen worden ingezet en het systeem zich kan uitbalanceren. Maar ook zodat landen elkaar kunnen helpen wanneer die solidariteit noodzakelijk is.
- ▶ Hernieuwbare energiebronnen concentreren zich op verschillende plekken binnen de Europese Unie. Zo zijn er landen met mogelijkheid tot offshore windparken, hebben anderen kernenergie en zijn er weer anderen waar grootschalige zonneparken beschikbaar zijn. Ook kleinschaliger bronnen, zoals de opwekking van groen gas, kunnen regionaal een nuttige rol spelen. **De lidstaten zijn zelf verantwoordelijk voor hun eigen energiemix maar ook voor hun eigen transportsysteem**. Elektriciteit uit grootschalige zonneparken in het zuiden van Europa kan worden gebruikt voor de productie van groene waterstof die per pijpleiding naar andere lidstaten kan worden vervoerd.
- ▶ **Het zou goed zijn wanneer er eenduidigheid bestaat over de eisen die aan de transportsystemen gesteld worden**, aan het functioneren van de verbindingen maar ook ten aanzien van de specificaties van de energiestromen in die transportnetten.
- ▶ **De VVD vindt dat vergunningenprocedures sneller moeten en aanbestedingsregels voor duurzame projecten** onder omstandigheden moeten kunnen worden versoepeld. Projecten die bijdragen aan de energietransitie, zoals het aanleggen van de benodigde waterstofinfrastructuur,

maar ook de bouw van duurzame productiefaciliteiten, moeten zo snel als mogelijk van de grond komen willen we onze doelstellingen halen. Daarvoor moeten procedures sneller, maar wel zorgvuldig zodat alle belangen nog altijd goed worden geborgd. Als er tijdens de bouwfase extra emissies worden uitgestoten maar na de bouwfase sterke emissiereductie wordt gerealiseerd, is dat voor de VVD acceptabel om de duurzaamheidsdoelstellingen te behalen.

Mobiliteit en vervoer

Nederland is mede door haar strategische ligging en goede infrastructuur een internationale koploper op het gebied van transport. De internationale functie van Schiphol, de grootste haven van Europa in Rotterdam, en de goede verbindingen over de weg of per spoor naar het Europese achterland zijn slechts enkele voorbeelden. We zijn een groot transportland.

Het is daarom van belang dat afspraken rondom verduurzaming van de transportsector in internationaal en Europees verband worden gemaakt. Zo zorgen we voor verduurzaming, maar schieten we onszelf niet in de voet met nationale maatregelen die ondernemers vooral over de grens jagen.

Daarnaast is transport ook cruciaal in het dagelijks leven van mensen. We zijn afhankelijk van de auto en het openbaar vervoer. Daarom willen we ervoor zorgen dat je door kunt blijven rijden op de weg en het spoor. De VVD wil mobiliteit niet verminderen maar wel schoner maken. Voor zowel rijden, varen als vliegen betekent dit dat er werk aan de winkel is om te zorgen voor schone brandstoffen en de benodigde infrastructuur waar voertuigen bijvoorbeeld kunnen laden.

- ▶ **De VVD is voorstander van Europese bronmaatregelen.** Personenauto's en vrachtwagens worden vooral geproduceerd voor de Europese markt, EU-regels voor de verduurzaming van voertuigen zijn hier dan ook het meest effectief.
- ▶ **De EU moet voorbereid zijn op de verdere ontwikkeling van 'slimme steden'.** De introductie van nieuwe technologieën gaan elkaar in een rap tempo opvolgen; autonome voertuigen, slimme lantaarnpalen en gebouwen, bidirectionele of slimme laadpalen die het elektriciteitsnet efficiënter gebruiken en waar Nederland nu de technische standaard voor ontwikkeld. Deze innovatie moet de EU stimuleren, maar daarvoor ook regelgevende kaders stellen opdat leefbaarheid en veiligheid worden gegarandeerd. Hiermee krijgen Europese en Nederlandse bedrijven die daarin investeren ook duidelijkheid en investeringszekerheid.
- ▶ **Er zal een focus moeten zijn op innovatie van technologieën** omdat met name het zware transport en de vaart nog lastig kunnen verduurzamen. De VVD pleit hier voor realisme, zeker wanneer het gaat om betaalbaarheid en haalbaarheid van deze transportrevolutie.
- ▶ **Van de Europese Unie wordt verwacht dat er goede regelgeving is** in combinatie met investeringszekerheid en een duidelijke richting om zo nog een stapje harder te kunnen lopen om de doelen te halen.
- ▶ **De VVD wil meer investeringen in internationaal vervoer per trein.** Het beter op elkaar aan laten sluiten van de verschillende nationale spoornetbeheerders is een belangrijke stap. Treinverkeer moet niet alleen qua prijs een waardig alternatief voor vliegen kunnen zijn, ook qua gemak: via je nationale spoornetwerkbeheerder moet het mogelijk zijn om met een multimodaal ticket van bijvoorbeeld Amsterdam naar Barcelona te gaan. Tevens moeten verbindingen beter op elkaar aansluiten en spoornetwerken bij elkaar kunnen passen
- ▶ **De trein wordt op afstanden tot 800 kilometer over land een concurrerend alternatief voor vliegen gemaakt door te investeren in de spoorinfrastructuur in heel Europa.** Dit doen we ook door vliegvelden duurzame mobiliteitshubs te maken en passagiers- en bagagestromen vloeiend te laten aansluiten op het vliegtuig en de trein. De slots of start- en landingsrechten die hierdoor vrijkomen op de vliegvelden worden benut voor intercontinentale vluchten.
- ▶ Ook voor het goederenvervoer over het spoor wordt ingezet op een verbetering van het internationaal spoornetwerk en op de verladingsmogelijkheden om spoor- en wegvervoer optimaal te combineren. De VVD wil de verdere ontwikkeling van de hyperloop stimuleren, niet als vervanging van maar als aanvulling op de trein om de druk op spoor en weg te verlichten.

- ▶ **De VVD wil dat we trots kunnen blijven op onze luchtvaart en op onze luchthavens.** We blijven aan de slag de luchtvaart te vergroenen, ook al is emissieloos vliegen nog ver weg. Zo kunnen we op een schone manier de wereld blijven ontdekken en komt groen vliegen dichterbij. De Europese koploperspositie zal nieuwe banen naar de EU trekken alsmede de EU de mogelijkheid geven Europese verduurzamingsregels ook mondiaal af te dwingen.
- ▶ **We zetten ons in om de Europese ambitie op de bijmengverplichting voor biobrandstoffen te verhogen.** Waar in Nederland bijvoorbeeld KLM nu al inzet op 10% bijmengen in 2025, blijft Europa nu nog steken nabij een stapsgewijze verhoging van 2% in 2025 naar 6% in 2030. De hoge productiekosten van biobrandstof moeten op korte termijn omlaag en de beschikbaarheid omhoog. Omdat de luchtvaartsector bij uitstek een internationale sector is, betalen de luchtvaartmaatschappijen die in Europa landen hieraan mee.
- ▶ **De VVD zet in op het realiseren van een Europees luchtruim.** Een gemeenschappelijk luchtruim maakt meer directe routes en kortere vluchten mogelijk. Dit is economisch aantrekkelijk en verlaagt de CO₂-uitstoot.
- ▶ De Europese binnenvaart is, net als het spoor, van groot belang voor de verbinding met het achterland. **Europese Unie moet zich inspannen om het aantrekkelijker te maken vracht van de weg naar het spoor en de binnenvaart te verplaatsen.**
- ▶ **Om de binnenvaart te verduurzamen komt er betere toegang tot stimuleringsfondsen.** In hechte samenwerking tussen Europese Unie en de *Central Commission for the Navigation of the Rhine* (CCNR) wordt het ontgassingsverbod voortvarend geïmplementeerd en de procedures voor ontgassingsinstallaties moeten worden verkort in de landen rond de delta's van de rivieren die door Nederland stromen.
- ▶ **Er moet een netwerk komen van Clean Energy Hubs in heel Europa.** Door in deze tankstations en in walstroom te investeren, kan de binnenvaart op een schone manier batterijen opladen en tanken. We breiden dit netwerk ook uit naar zeehavens.
- ▶ De markt bepaalt de beste brandstof voor modaliteit (methanol, waterstof, elektriciteit, ammoniak, **etc**). Daarbij is beschikbaarheid, betaalbaarheid en schaalbaarheid van groot belang. **Vandaar dat de VVD ook ruimte wil geven voor transitiebrandstoffen als LNG, HVO of hybride.**
- ▶ **De snelle verduurzaming van het wegtransport (de auto, vrachtwagen) vereist dat de laadinfrastructuur en waterstof toekomstbestendig wordt uitgerold in heel Europa.** Dit vraagt om meer laadpalen, waterstofpunten, groter gemak van betalen, transparantie over laadkosten.
- ▶ **De automobilist gaat zelf over zijn eigen voertuigdata om privacy te garanderen.** De VVD wil EU-regels om te garanderen dat de automobilist zelf kan besluiten wie gebruik mag maken van de data die diegene genereert.

EU en de moderne mens

► H4: EU en de moderne mens

Onze Europese manier van leven, waarin vrijheid en individuele bescherming met elkaar in evenwicht zijn, wordt de komende jaren sterk op de proef gesteld door de ontwikkelingen in het digitale domein, zoals Artificiële Intelligentie (AI) en *quantum computing*. In de 21ste eeuw is technologie verweeft geraakt met de commercie, maar daar komt nu — door AI — bij dat algoritmes ons gedrag kunnen interpreteren en beïnvloeden of zelfs sturen.

Vaak zijn deze algoritmes commercieel geïnspireerd, maar ze worden evengoed gebruikt door totalitaire en autocratische regimes en daarin schuilt een gevaar. Want in beide gevallen wordt technologie de vijand van de vrijheid en van onze liberale en autonome manier van leven. De VVD wil dat EU dat evenwicht in het voordeel van de individuele vrijheid laat uitvallen. Doordat AI hoofdzakelijk wordt ontwikkeld door *big tech* en private organisaties en deze markt door de VS wordt gedomineerd, dienen er goede Europese spelregels en marktmeesters te bestaan om daarmee een sfeer van vrijheid voor het moderne individu te waarborgen. Dat is des te meer het geval omdat door algoritmen gestuurde AI ook het democratische, liberale weefsel van onze samenleving kan aantasten door autocratische landen en spelers die hier misbruik van maken.

De EU heeft zich de afgelopen jaren gericht op het reguleren van de digitale dienstverlening, maar om innovatief te blijven, is het belangrijk dat die regelgeving stabiel en duidelijk is. Die regelgeving moet ook met enige mate van uniformiteit geïmplementeerd worden door de lidstaten om effectief te zijn. Maar bovenal moet voorkomen worden dat er een ongecontroleerde, digitale wedloop ontstaat met diverse entiteiten, waarin computers beslissingen nemen die door juridische, ethische of maatschappelijke complexiteit door mensen genomen moeten worden.

Het toeslagenschandaal, waarbij duizenden ouders ten onrechte werden beoordeeld als fraudeur op basis van digitale profilering, is een schrijnend voorbeeld van het onverantwoorde gebruik van algoritmes. En omdat AI hierin onze vrijheid, veiligheid, democratie en rechtstaat juist kan vergroten, moeten duidelijke afspraken gemaakt worden tussen landen. De EU kan hierin een faciliterende rol spelen, een voortouw nemen.

Versterken van de digitale economie en ondernemingsklimaat

Deze toepassing beperkt zich niet tot bedrijven die geld willen verdienen. Ook voor autocratische staten is het een interessant model om censuur toe te passen of critici te volgen en isoleren. Dit risico is reëel als Chinese techbedrijven hun positie op de Europese markt verder uitbouwen. Als we niets doen vormt het gebruik van nieuwe toepassingen door zowel techbedrijven als autocratische staten een gevaar voor onze manier van leven en wordt deze technologie de vijand van vrijheid.

De VVD wil dat de EU hier ingrijpt om te voorkomen dat technologie onze vrijheid in gevaar brengt. Omdat het nu vooral Amerikaanse bedrijven zijn die AI ontwikkelen dienen er goede Europese spelregels en marktmeesters te ontstaan om vrijheid van de moderne mens in de EU te waarborgen. Dat is des te meer van belang omdat algoritme-gestuurde kunstmatige intelligentie ook het democratische weefsel van onze samenleving kan aantasten. Bijvoorbeeld als autocratische landen of autoritaire leiders in de EU deze technologieën misbruiken door ermee te sturen wie welk nieuws te zien krijgt.

Maar het reguleren van de digitale sector is niet voldoende. De Europese Unie moet ook zelf iets te bieden hebben. Dit kan door eigen innovatieve bedrijven voldoende ruimte te bieden om de

concurrentie met Amerikaanse en Chinese spelers aan te kunnen. Daarvoor is het nodig dat er data gedeeld kan worden, maar wel op een veilige manier die voldoet aan Europese standaarden rond bijvoorbeeld privacy of rechten van gebruikers. Hierbij is het wenselijk met zoveel mogelijk democratische gelijkgezinde partners samen te werken. Omdat AI niet alleen een bedreiging is maar onze vrijheid, welvaart en veiligheid juist ook kan vergroten moeten er goede afspraken worden gemaakt met bijvoorbeeld de VS.

- ▶ **De VVD wil daarom dat de Europese Commissie een digitale implementatiestrategie voorstelt om de wet- en regelgeving te versimpelen** en implementatie te vergemakkelijken, zodat het ondernemingsklimaat in de EU, ook voor *start- en scale ups*, wordt versterkt. Er zijn op dit moment acht verschillende Europese cyberwetten. Hierbij wordt expliciet gekeken naar het samenvoegen van diverse bestaande wetten in één nieuwe wet om zo een eenduidig beleid te hebben.
- ▶ **Het moet aantrekkelijker worden om te investeren in technologie start- en scale ups met durfkapitaal.** De Commissie moet concrete voorstellen doen om dit te ondersteunen.
- ▶ We starten een nieuw steunprogramma voor de digitale markt. Digitale bedrijven kunnen wereldwijd alleen concurreren als ze snel kunnen groeien in een grote markt. Daarom dient een nieuw steunprogramma zich te richten op het vertalen van online aanbod van ondernemingen, zodat ze de vruchten van de EU-binnenmarkt kunnen plukken, én creëert Europa één licentie waarmee ondernemingen actief kunnen zijn in alle landen.
- ▶ **Wetten en regels worden afgestemd tussen landen**, bijvoorbeeld rondom intellectueel eigendom en consumentenbescherming. Tevens dienen er striktere richtlijnen te komen voor publieke aanbesteding van digitale technologieën opdat overheden een belangrijke rol krijgen als afzetmarkt. Het gelijktrekken van (veiligheids)criteria voor zulke contracten, op basis van Europese standaarden en certificeringsschema's, zou voor Nederlandse ondernemingen goede kansen bieden in andere Europese lidstaten.
- ▶ **De VVD pleit voor één digitale toezichthouder die verantwoordelijk moet zijn voor het toepassen van de digitale regels in de Europese Unie.** Zo verstevigen we een gelijk speelveld binnen de Europese Unie en vergemakkelijken we de naleving van wetgeving ten aanzien van technologiebedrijven.
- ▶ **De Europese Unie zet zich in om de internationale uitwisseling van data te bevorderen door 'bilaterale adequacy' besluiten**, alsmede door het gezamenlijk optrekken met gelijkgezinde partners bij de ontwikkeling van wet- en regelgeving op het gebied van kunstmatige intelligentie, *cloud* en data.
- ▶ **De Europese Unie zet in op digitale partnerschappen en handelsakkoorden met digitale componenten.** Daarnaast stimuleert de EU van de VVD bedrijvigheid en ontlast ze ondernemers in Nederland om zaken te doen met andere landen in de EU, alsmede de landen waarmee de EU deze partnerships afsluit.

Data-innovatie en bescherming

- ▶ **Data is steeds meer de motor van innovatie.** De interne markt voor data willen wij versterken door het uitbreiden van het aantal data ruimten en de barrières voor uitwisseling en gebruik van data weg te nemen. Ook maatschappelijke data zou vrij beschikbaar moeten worden om bedrijven en kennisinstellingen in staat te stellen nieuwe ideeën en oplossingen te ontwikkelen.
- ▶ **Data moet veilig gehouden worden om de individuele vrijheid en privacy te beschermen.** Wij zetten ons in voor een Europees datacenterbeleid en voor investeringen in veilige infrastructuur voor de opslag en verwerking van data binnen de EU.
- ▶ **De VVD maakt zich hard voor een EU-cloudbeleid.** De VVD pleit voor het ontwikkelen en implementeren van clouddiensten en standaarden binnen de EU, zodat we niet langer afhankelijk zijn van derde landen en externe partijen.
- ▶ Bij dataverzameling is er altijd sprake van een noodzakelijkheid. **Bij de noodzakelijke grondige herziening van de verordening verwerking persoonsgegevens (AVG) blijft voor de VVD van belang dat er een juiste balans is.** Hierbij moet gekeken worden naar het delen van data voor het ontwikkelen, leveren van gerichte product- en dienstverlening en de bescherming

van de consument als eigenaar van de data. Nu is er te veel onduidelijk over hoe om te gaan met persoonsgegevens, waardoor een sportvereniging er net zoveel last van heeft als cyberexperts of politiediensten. Dat leidt ertoe dat verenigingen nauwelijks nog een bloemetje of verjaardagskaart naar leden durven sturen.

- ▶ **De EU moet investeren in dataweerbaarheid en is onvoldoende ontwikkeld in technologische rampscenario's.** De VVD wil meer bewustwording als informatie is om consumenten een gewogen en bewuste keuze te laten maken. Het moet ook gemakkelijker worden om persoonlijke gegevens te verwijderen, ook voor nabestaanden. Daarnaast moet het mogelijk zijn om één keer te kiezen, en deze keuze dan voor meerdere diensten te laten gelden. Daarnaast leggen we het verhandelen van persoonsgegevens via om met lichtsnelheid mensen advertenties voor te schotelen aan banden.
- ▶ **Dataportabiliteit is te eenzijdig en unilateraal georganiseerd en dat belemmert de vrije keuze van consumenten.** Consumenten en ondernemers krijgen een grotere keuze om te wisselen tussen platforms. Een ondernemer zoals een chauffeur van een digitale taxidienst kan dan zijn gegevens en beoordelingen door klanten meenemen naar een ander platform, net zoals een ondernemer in de fysieke wereld ook zijn zaak kan verhuizen.
- ▶ **Netneutraliteit is een thema waar de EU meer aandacht aan moet besteden.** De VVD is erop tegen dat aanbieders, zoals producenten van streamingcontent (bijvoorbeeld Netflix, Podimo en Spotify) moeten betalen voor bandbreedte aan telecomaandbieders.

Digitale infrastructuur en technologie

- ▶ In de huidige geopolitieke omgeving is onze kritieke digitale infrastructuur, zoals onderzeese breedbandkabels of draadloze communicatie, kwetsbaar voor kwaadwillende actoren. Het is daarom van groot belang dat **de EU met een initiatief komt om de veiligheid van digitale infrastructuur op land, zee en in de ether te garanderen.**
- ▶ **De EU moet bewust investeren in een robuuste, wereldwijde digitale infrastructuur** (e.g. 5G/6G, kabels) die ons continent en gelijkgestemde handelspartners met elkaar verbindt. Omdat handel – en de creatie van welvaart – een cruciaal thema is voor het liberalisme van de VVD.
- ▶ Ook moet de EU van de VVD, in samenwerking met internationale partners, **ontwikkelingshulp inzetten voor de uitrol van veilige en betrouwbare netwerken in derde landen.** Een bestendige trans-Atlantische relatie is hierbij van groot belang.
- ▶ **Het is belangrijk dat de Europese Commissie voorwaarden schept voor de opbouw van alternatieve aanbieders voor een aantal kritieke technologieën.** Uitgangspunt voor de VVD is hierbij wel dat de Europese markt onverminderd openblijft voor aanbieders uit derde landen, en dat de opschaling van Europese partijen gebeurt op basis van competitiviteit en kwaliteit van marktpartijen.
- ▶ **Veel hardware wordt buiten de EU geproduceerd en dat maakt de EU erg afhankelijk in meerdimensionale conflicten.** Eerst wordt er een inschatting gemaakt van het bedrijf dat deze produceert om zo producten uit landen met een offensief spionageprogramma richting EU of Nederland te weren. Hierbij komt er dwingende wetgeving om Chinese apparatuur uit de kern van het Europese telecomnetwerk te weren.
- ▶ Om te zorgen dat we deze hardware binnen de Europese Unie veilig kunnen gebruiken, willen wij **beveiligingssoftware van bedrijven uit EU -lidstaten gebruiken om de hardware en de gebruiker beter te beveiligen** (naar bijvoorbeeld Israël). De VVD ziet dat dit zorgvuldig samenvalt met de soevereiniteit van de EU. Wel willen we blijven inzetten op meer EU-hardware en softwarebedrijven zodat we in de toekomst niet meer afhankelijk zijn van derden.

Kunstmatige Intelligentie (AI)

- ▶ Kunstmatige Intelligentie is en blijft een onderdeel van onze samenleving. Dit zorgt voor innovatiemogelijkheden. **Hierom zet de VVD in op verdere ontwikkeling van AI.**
- ▶ Kunstmatige Intelligentie werkt op basis van algoritmes die zelfstandig keuzes kunnen maken. Om ervoor te zorgen dat de mens bepalend blijft, en niet AI, **maakt de Europese Unie wet-**

en regelgeving op het gebied van **Kunstmatige Intelligentie met een focus op regulering en transparantie van het algoritme**. Hierbij is de richtlijn: AI dient altijd ter ondersteuning te werken, en zal nooit zelfstandig keuzes moeten maken.

- ▶ **Het is belangrijk dat er transparantie is en blijft over wat met kunstmatige intelligentie is gemaakt.** Daar zet de VVD zich dus volhard voor in.
- ▶ Om Europese tech-*startups* en *-scaleups* te ondersteunen in hun ontwikkeling moet **het verantwoord gebruik van kunstmatige intelligentie worden gestimuleerd**, en een belangrijk onderdeel blijven uitmaken van het Europese onderzoek en innovatieprogramma's.

Investeren in quantum

- ▶ **Er wordt geïnvesteerd in de verdere ontwikkeling van quantum-technologie.** De Europese Unie kijkt vooruit naar de komst van de quantum-computer en zet zich in om het speelveld en de spelregels te bepalen.
- ▶ **We zijn voorstander van een exportcontrolebeleid specifiek voor quantum-technologie.**
- ▶ De Europese Unie is voor 2035 overgegaan op Post Quantum Cryptografie. Hierdoor zorgt de Europese Unie ervoor dat wij ook veilig zijn nadat de Quantum computer er is. Hier zijn wij voor.

Internet of Things

- ▶ Er verschijnen steeds meer *smart devices* op de Europese markt. **De Europese Unie staat alleen nog maar smart devices toe wanneer deze gedurende een realistische levensduur worden voorzien van software- en beveiligingsupdates.** Dit dient streng gehandhaafd te worden, ook om verschillende apparaten voor langere termijn levensvatbaar te houden.
- ▶ **De VVD scherpt de eisen voor smart devices op de Europese markt aan.** Nog te vaak zien we dat *smart devices* op de Europese markt verkocht kunnen worden zonder dat deze voldoen aan de simpelste beveiligingseisen. Ook worden deze producten niet voorzien van software updates indien er een kwetsbaarheid is gevonden in het product. Hierdoor lopen gebruikers, onbewust, een groot gevaar.

Slimme steden

- ▶ **De Europese Unie moet voorbereid zijn op de verdere ontwikkeling van slimme steden.** De introductie van nieuwe technologieën kunnen zich in een rap tempo gaan opvolgen; autonome voertuigen, slimme lantaarnpalen en gebouwen. De EU moet innovatie stimuleren, maar tegelijk kaders scheppen om de leefbaarheid en veiligheid te garanderen. Hiermee krijgen bedrijven duidelijkheid om te kunnen investeren in de toekomst.
- ▶ **De EU zet in op het weren van producten van derde landen met een actief spionageprogramma** tegen de EU of Nederland om ons veilig te houden. Denk hierbij aan TikTok, maar ook andere applicaties mogen onze veiligheid en rechtsstaat niet ondermijnen, want de VVD hecht veel waarde aan de autonomie en soevereiniteit van het individu.

Cybercrime

- ▶ **Om cybercriminelen strafrechtelijk te vervolgen, zullen ze worden toegevoegd aan de internationale opsporingslijst en zullen ze, middels uitleveringsverdragen, of wanneer zij zich op EU-grondgebied begeven, worden opgepakt.** De VVD vindt het optreden tegen elke vorm van criminaliteit belangrijk en zet zich in op een rechtvaardig oordeel om veiligheid en soevereiniteit van mensen te beschermen.
- ▶ **De EU spreekt ook derde landen aan op het beschermen van cybercriminelen (*due diligence obligation*), als het aan de VVD is.**
- ▶ Cyberaanvallen door statelijke actoren op de kritieke infrastructuur, bevoorradingslijnen en intellectueel eigendom komen steeds vaker voor. **De Europese Unie pakt de staten die hierin faciliteren gezamenlijk aan als het aan de VVD is.** Hierbij worden sancties niet geschuwd.

Desinformatie

- ▶ Via desinformatie proberen buitenlandse mogelijkheden onze democratie te ondermijnen. Door snel ontwikkelende technologieën is het steeds lastiger om echt van nep te onderscheiden. **De Europese Unie gaat de strijd aan met het verspreiden van desinformatie.** Via wet- en regelgeving zorgt de EU er voor dat digitale platforms notificaties moeten publiceren bij berichten waarvan de bron niet bekend of geverifieerd is als nieuwszender.
- ▶ **Digitale platforms krijgen de verplichting om synthetische media en deepfakes te watermerken als het aan de VVD is.** Daarnaast zullen ook verdergaande maatregelen nodig zijn om de verspreiding van desinformatie via digitale platforms te minimaliseren, zoals het actief verwijderen van deze informatie.

Digitale vaardigheden en bescherming jeugd

- ▶ Nederland is een van de koplopers op het gebied van digitale vaardigheden. Maar de ontwikkelingen staan niet stil, en daarmee het belang van digitale weerbaarheid ook niet. Om de digitale weerbaarheid te verhogen **moet er vroegtijdig worden ingezet op verbetering van digitale vaardigheden.** De Europese Unie kan lidstaten ondersteunen bij het verbeteren van het curriculum om zo de ontwikkeling van digitale vaardigheden binnen de EU gelijk te laten lopen.
- ▶ De Europese Unie zet zich in om rechten van kinderen online te verbeteren en te beschermen. **Kinderen moeten in een veilige omgeving kunnen leren,** ontdekken en zich vermaken zonder dat ze het risico lopen van onlinemisbruik of verslaving.

EU en financiën

► H5: EU en financiën

Voor een goed functionerende Europese Unie moet de financiële basis op orde zijn. De VVD blijft inzetten op een gezond financieel beleid binnen de Europese lidstaten. Wij willen dat de Europese lidstaten werken aan de afbouw van schulden en terugkeren naar begrotingsdiscipline. Dit mogen oude en vertrouwde principes zijn, de huidige oplopende rentestanden en spreads voor landen als Italië laten zien hoe makkelijk economische tegenwind financieel onverantwoord gedrag afstraft.

Voor de VVD geldt daarnaast dat wie flexibiliteit en Europese financiële steun wenst, overtuigend dient te hervormen. Dan is het gegunde respijt geen afstel van het oplossen van problemen, maar een pad naar verbetering. Indien EU-lidstaten middels de noodzakelijk hervormingen hun economie versterken en toekomstbestendig maken, kan er sprake zijn van grotere flexibiliteit.

Ook dient er meer oog te zijn voor het doorvoeren van hervormingen bij uitbetalingen uit programma's onder het meerjarig financieel kader. Daarnaast is het van belang dat EU-lidstaten het geld dat zij van de EU ontvangen rechtmatig besteden. Fraude met EU-middelen ondergraaft het draagvlak voor de Europese Unie. De Europese Commissie moet beter toezien op de rechtmatigheid van uitgaven.

Financiële stabiliteit

- ▶ **We blijven inzetten op een gezond en prudent macro-economisch beleid** door alle EU-lidstaten binnen de EU. We willen dat alle lidstaten werk maken van het afbouwen van hoge schulden en **terugkeren naar begrotingsdiscipline**. De Europese Commissie treedt daarbij sneller op tegen lidstaten die begrotingsafspraken niet nakomen.
- ▶ Het Stabiliteits- en Groeipact wordt hervormd om ook in de toekomst geloofwaardig te blijven en daadwerkelijk schuldreductie teweeg te brengen. De 3%-begrotingstekortnorm en 60%-staatsschuldquote zijn wat ons betreft nog altijd het uitgangspunt en de **VVD blijft van mening dat strikte naleving van die normen cruciaal is** om de financiële weerbaarheid van de EU hoog te houden.
- ▶ **Wanneer lidstaten onvoldoende hervormen, komt er een stok achter de deur, een noodremprocedure** om lidstaten aan te zetten te de hervormingen door te blijven zetten.
- ▶ **Ook koppelen we de mogelijkheid om te lenen via het Europees Stabiliteitsmechanisme (ESM) aan concrete afspraken over terugkeer naar begrotingsdiscipline en naleving van het Pact**. Het potentieel van het nieuwe ESM-verdrag moet hiervoor gebruikt worden.
- ▶ **Hervormingen zijn voor de VVD noodzakelijk binnen de herwaardering van normen in de EU**. Lidstaten kunnen alleen financiële ondersteuning ontvangen als dat gekoppeld is aan hervormingen om de economieën concurrerender en toekomstbestendig te maken. De Europese Commissie geeft landen ieder jaar een advies over door te voeren hervormingen.
- ▶ **De Europese Rekenkamer krijgt een grotere rol**. De Europese Rekenkamer heeft vastgesteld dat in 2022 meer dan 4% van de Europese uitgaven onrechtmatig was. Om meer grip te krijgen op onrechtmatige uitgaven van EU-middelen wil de VVD dat de Europese Rekenkamer jaarlijks een nationale verklaring over de rechtmatige besteding van EU gelden bij de nationale rekenkamers van lidstaten opvraagt. Wanneer de Europese Rekenkamer de rechtmatige besteding niet kan vaststellen, moet bij EU-lidstaten worden aangedrongen op het terugstorten van uitgekeerde bedragen.
- ▶ **De VVD verwacht van de Europese Centrale Bank dat deze zich focust op het bestrijden van de hoge inflatie om prijsstabiliteit te handhaven**. De ECB gaat niet op de stoel van de politiek zitten. Tegelijkertijd staat de politieke onafhankelijkheid die de ECB heeft bij de VVD als een huis.

Kapitaalmarkt en bankenunie

De Europese Unie moet een sterkere concurrentiepositie verwerven ten opzichte van andere landen als de VS om als geopolitieke speler van belang te blijven. Een belangrijke voorwaarde daarvoor is een diepe en goed functionerende kapitaalmarkt. Daarnaast is het belangrijk dat bedrijven goed toegang hebben tot financieringsbronnen. Hierbij moet er bijzondere aandacht zijn voor het Midden- en Kleinbedrijf (MKB)

- ▶ **Er komt een interne markt voor kapitaal.** De VVD wil de interne markt voor financiële diensten en kapitaalverschaffing voltooiën zodat bedrijven niet alleen afhankelijk blijven van banken voor kredietverschaffing, maar ook andere vormen van kapitaal eenvoudig beschikbaar zijn binnen de EU.
- ▶ **Toegang tot de kapitaalmarkt is niet alleen belangrijk voor bedrijven, maar ook voor bellegers** in onder andere de *retail*. Dit omdat sparen onvoldoende winstgevend was voor duurzame investeerders. Het moet als individu eenvoudig zijn om te beleggen in de hele Europese *retail* binnen de Unie. Belemmeringen daartoe moeten worden weggenomen. De VVD zet zich hiervoor in bij de Retail Investment Strategie.
- ▶ Duurzaam financieren is een belangrijke manier om kapitaal los te maken en zo eveneens de klimaatdoelstellingen te ondersteunen. **De VVD steunt Europese initiatieven zoals de Green Bond Standard om greenwashing tegen te gaan.** Tegelijkertijd willen we overmatige bureaucratie uiteraard beperken.
- ▶ **De VVD staat positief ten opzichte van innovaties**, ook wat betreft crypto en de digitale euro. Het is voor crypto's belangrijk dat goede wetgeving voorkomt dat er fraude, verkeerde prikkels of witwassingen kunnen plaatsvinden. Voor wat betreft de digitale euro hamert de VVD op privacy en het voorkomen van programmeerbaarheid. Zo waarborgen we dat de Europese Centrale Bank niet kan meekijken of bepalen waaraan de digitale euro wordt uitgegeven.
- ▶ De VVD ziet de digitale euro als aanvulling op contant geld, niet als vervanger. **Het recht om met contant geld te handelen blijft gewaarborgd**, maar wij schuwen technologische innovatie en digitale ontwikkeling niet.
- ▶ **De VVD wil de bankenunie verder verdiepen.** Als laatste stap past daar een Europees depositogarantiestelsel bij, maar wel met voorwaarden om te voorkomen dat de Nederlandse belastingbetaler opdraait voor falend beleid van een bank of overheid in een andere lidstaat. Hieraan is wat de VVD betreft ook een reële risicoweging op staatsobligaties per Europees land gekoppeld.
- ▶ Het mandaat van **de Europese Investeringsbank (EIB) kan wat de VVD betreft, opgerekt worden om ook voor investeringen in defensie en nucleaire energie gebruikt te worden.** Hierdoor kunnen innovaties en ontwikkelingen in die sector gemakkelijker gefinancierd worden, waardoor ze niet uitsluitend afhankelijk zijn van een politiek instrument als een regering.

EU en instituties

► H6: EU en instituties

De Europese Unie heeft de afgelopen jaren grote verantwoordelijkheden op zich genomen. Dat was ook logisch gezien de grensoverschrijdende uitdagingen van de coronapandemie en de Russische invasie van Oekraïne. Daarnaast kunnen Europese landen de digitale en klimaattransities effectiever via samenwerking aanpakken. Lidstaten hebben dan ook zelf gevraagd om Europees optreden. De grote uitdagingen die niet op nationaal niveau kunnen worden aangepakt, horen thuis op Europees niveau. Tegelijkertijd vereist een slagvaardige Europese Unie ook een Unie die blijvend gefocust is op haar kerntaken en proportionaliteit en subsidiariteit in ogenschouw houdt.

In essentie blijven wij als VVD naar de EU kijken zoals we dat naar iedere bestuurslaag doen. Zij moet effectief zijn, en liefst niet te groot. Een overheid moet in staat zijn om te doen wat nodig is. Verder uitdijen en bemoeienis met zaken die beter door andere overheden of door burgers zelf geregeld kunnen worden is onwenselijk. Of een voorstel leidt tot 'meer Europa' of 'minder Europa' is voor ons dan ook minder interessant dan de vraag of het effectief is om ons welvarender, vrijer en veiliger te maken. Langs deze meetlat zullen onze Europarlementariërs voorstellen beoordelen, zelf met voorstellen komen, en de vraag beantwoorden of 'Brussel' ergens over moet gaan.

Bij een volwassen bestuurslaag hoort ook aandacht voor de uitvoering en handhaving van plannen. De Europese Commissie heeft de afgelopen jaren talloze ambitieuze initiatieven gelanceerd, maar de fase erna is voor verbetering vatbaar. Te vaak zien we dat sommige lidstaten wetgeving implementeren, waardoor er een ongelijk speelveld voor ondernemers ontstaat. En sommige lidstaten die afspraken schenden, bijvoorbeeld door asielzoekers zo slecht op te vangen dat wij hen niet onder de Dublin-verordening kunnen terugsturen, komen daar te gemakkelijk mee weg.

Daarnaast zullen de Europese instituties ook voor zichzelf moeilijke besluiten moeten kunnen nemen. Als lidstaten moeten bezuinigen, kijken zij daarbij ook kritisch naar programma's en bestaat de mogelijkheid om bijvoorbeeld de groei van het ambtenarenapparaat te beperken. De Europese Commissie doet regelmatig zelf dergelijke hervormingsvoorstellen aan lidstaten. Dat is terecht en juist, maar dan moeten de Brusselse instituties ook zelf bereid zijn de broekriem aan te halen als zij er binnen hun begroting niet uitkomen, in plaats van direct de lidstaten om extra geld te vragen. Geld dat uiteindelijk ook door Europese belastingbetalers zal moeten worden opgebracht.

Een slagvaardige EU

- **De VVD vindt dat de Europese Commissie zich moet blijven focussen op de kerntaken** die leiden tot een veilig, vrij en welvend Europa, met de Raad van de Europese Unie als opdrachtgever en medewetgever, en het Parlement medewetgever en controleur.
- Om de focus van de Unie op haar kerntaken zo goed mogelijk te borgen dienen taken en beleid zo dicht mogelijk bij de burger belegd te worden. Goede samenwerking tussen de nationale parlementen van de lidstaten moet ervoor zorgen dat het **subsidiariteitsbeginsel strikt wordt toegepast**. Dit is zeer belangrijk voor een eventuele toepassing van de gele of oranje kaartprocedure indien het subsidiariteitsbeginsel wordt overtreden.
- **Afspraak is afspraak**: de Europese Commissie zou zich veel **meer moeten bemoeien met handhaving** van bestaande wetgeving, dan enkel nieuwe voorstellen te doen. Dit betekent een **betere balans tussen** de rollen van **initiatiefnemer** en **controleur**. Wanneer lidstaten Europese wetgeving onevenredig implementeren, leidt dit tot een verstoring van de interne markt. Om dit te bewerkstelligen moeten enkele Eurocommissarissen zich nadrukkelijk bezighouden met handhaving.
- **Bij wanprestatie is het van belang dat het Parlement individuele Commissarissen kan wegsturen**.

- ▶ In plaats van alsmaar nieuwe voorstellen te doen, moet het Europees Parlement haar taak als controleur van de Europese Commissie steviger invullen. Om het wetgevingsproces efficiënter te maken, **moeten verschillende parlementaire commissies worden samengevoegd**. Het EP moet de verbinding met mensen versterken, daarom blijven Europarlementariërs verkozen per lidstaat.
- ▶ **De VVD blijft voorstander van één vergaderplek voor het Europees Parlement.** Zonder Franse steun zal dit echter niet lukken. Daarom zou wat de VVD betreft het Europees Parlement haar vergaderplek in Brussel moeten hebben, en wordt Straatsburg de ontmoetingsplek van de lidstaten die de Europese Unie. In Straatsburg komt een selectie van volksvertegenwoordigers uit de nationale parlementen van de lidstaten vier keer per jaar bijeen om zich uit te spreken over voorstellen van de Europese Commissie op grond van de beginselen van rechtsstatelijkheid, subsidiariteit en proportionaliteit. Op dit moment doen die nationale parlementariërs dat ook al in het zogenoemde COSAC-verband in Parijs. Hierdoor wordt het reizende circus tussen Brussel en Straatsburg afgeschaft en wordt Straatsburg gecompenseerd met de bijeenkomst van nationale parlementariërs. Ook symbolisch is het veel correcter om de volksvertegenwoordigers van het lidstaten te laten vergaderen op de plek waar niet ver daar vandaan je de graven kunt bezoeken van de grootste clash tussen Europese lidstaten, de WO2. Brussel wordt dan echt de plek van het gemeenschappelijke Europa.
- ▶ De bijeenkomst van nationale parlementariërs in Straatsburg vergroot hun onderlinge band en coördinatie, waardoor het Europese bewustzijn en de verantwoordelijkheid van nationale parlementariërs toeneemt. Dit komt ook tot uitdrukking doordat zij met één derde van het aantal stemmen een gele kaart: kunnen trekken, dan wel met een gewone meerderheid van stemmen een oranje kaart. **Hiermee worden de nationale parlementen onderdeel geworden van de Europese besluitvorming**, kunnen zij aan de noodrem, trekken als hen de Brusselse bemoeizucht te veel wordt, maar zijn ze ook gebonden als regelgeving van de Europese Commissie doorgang vindt.
- ▶ **Brussel besluit niet langer over ons en zonder ons.** Tenslotte nemen deze bijeenkomsten van nationale parlementariërs die hun, bij het Verdrag van Lissabon gegeven bevoegdheden uitoefenen, de noodzaak voor Europese lijsten weg, omdat parlementariërs uit dezelfde partijpolitieke stromingen er baat bij hebben desgewenst campagne te voeren om politiek gelijkgezinden in andere EU-lidstaten te dienen.
- ▶ **De VVD vindt dat de regeldruk vanuit de Europese Unie zo laag mogelijk moet zijn.** Het is daarom van groot belang dat naast belangrijke nieuwe initiatieven, er blijvend aandacht is voor het ‘one in, one out’-principe.
- ▶ **Als onderdeel van betere regelgeving, is het wat de VVD betreft belangrijk dat er standaard na vijf jaar wordt gekeken naar het effect van de Europese wetgeving** in de praktijk, en of deze wetgeving herzien moet worden. Om een lappendeken van verschillende wetgeving op dezelfde onderwerpen te voorkomen, is het noodzakelijk om bij herziening van wetgeving ook te zorgen dat deze zoveel mogelijk wordt gestroomlijnd.

Een stevige EU

- ▶ **De VVD staat pal voor de verdediging van de rechtstaat in de gehele Europese Unie.** Lidstaten die willens en wetens de rechtstaat ondermijnen, moeten worden gekort op EU-gelden. We mogen geen concessies doen op zaken als vrije media, onafhankelijke rechtspraak en de bescherming van minderheden.
- ▶ De Europese ‘toolkit’ voor de verdediging van de rechtstaat moet worden versterkt. **Zo moet het makkelijker worden om het stemrecht van een lidstaat op te schorten** indien er duidelijk sprake is van een grove schending van de rechtstaat. Dit maakt het makkelijker om het desbetreffende land te sanctioneren, en voorkomt dat besluitvorming in de EU wordt geblokkeerd.
- ▶ Waar er geen unanimititeit mogelijk blijkt voor belangrijke nieuwe initiatieven, vindt de VVD de **samenwerking tussen een kopgroep van lidstaten een goede manier om de ontwikkeling te kunnen borgen**. Landen kunnen vervolgens aansluiten op deze initiatieven wanneer ze er klaar voor zijn. Een goed voorbeeld hiervan is de permanent gestructureerde samenwerking

tussen lidstaten op gebied van defensie (PESCO).

- ▶ **De VVD is strikt en fair op uitbreiding.** Hiermee behouden we de slagkracht van de EU. De Kopenhagencriteria en de rechtsstaat zijn leidend bij de beslissing of een land lid mag worden. Ook moeten kandidaat-lidstaten hun visumbeleid en hun buitenlandbeleid in lijn met de EU brengen gedurende het toetredingsproces.
- ▶ **Het toetredingsproces moet scherpere doelen,** meer tussenfasen met beloning en betere controle omvatten. Vaak zitten landen jarenlang op een dood spoor met weinig perspectief of tussentijdse beloning voor goed gedrag. Door goed gedrag te belonen en slecht gedrag te bestraffen, wordt het toetredingsproces geen dode letter. Bovendien mogen opties als een stap terug of geheel stopzetten tot de mogelijkheden behoren.
- ▶ **Een uitbreiding van de Europese Unie zal gepaard moeten gaan met hervormingen om slagvaardig en betaalbaar te blijven.** De Europese overheid is geen wensboom, maar daar moet actief aan bijgedragen worden. Daarnaast zijn Europese kernwaarden cruciaal voor de toetreding van landen.
- ▶ **De VVD vindt dat de discussie de mogelijkheid om meerdere vormen van EU-lidmaatschap in te richten moet worden aangewakkerd.** De binaire situatie waarin een land of volledig lid is of volledig buiten de Unie staat is een lastig model voor de hedendaagse realiteit. Er zijn meerdere landen die op de deur kloppen om lid te worden. Tegelijkertijd verdiept de Unie zich sneller dan dat sommige kandidaat-lidstaten het *acquis* kunnen bijbenen. Meerdere vormen van lidmaatschap helpen niet alleen de dilemma's met betrekking tot toetreding op te lossen, maar ook dilemma's op gebied van verdere integratie en eventuele afschaffing van sommige veto's.

Een toekomstgerichte EU

Waar het de uitgaven betreft moet de Europese Unie kritisch naar de eigen begroting kijken. Begrotingsdiscipline moet ook voor de Unie gelden. In de afgelopen jaren zijn er veel nieuwe fondsen en instrumenten bijgekomen, gevuld met middelen vanuit leningen. Dit legt een grote druk op toekomstige begrotingen wanneer leningen terug moeten worden betaald. De Europese Unie zou daarnaast de begroting moeten richten op de prioriteiten voor de komende jaren; veiligheid, defensie, migratie en klimaat.

- ▶ **We moeten kritisch kijken naar bestaande uitgaven.** De Europese Unie moet eerst kritisch naar de eigen meerjarenbegroting en financiële instrumenten kijken voordat er wordt gekeken naar nieuwe financiële middelen.
- ▶ **De VVD wil dat er eerst wordt gekeken waar de Europese Unie kan besparen, en hervormen, binnen de eigen begroting.** Daarom worden er wat de VVD betreft geen nieuwe Europese potjes opgetuigd met nieuw geld. Hervorming van bestaande (subsidie)structuren en fondsen is eerst nodig. Wel kan (nood)steun aan Oekraïne in Europees verband vorm krijgen.
- ▶ **Prioritering is noodzakelijk binnen het financiële kader van de EU.** De meerjarenbegroting zou beter moeten aansluiten bij de prioriteiten van de Europese Unie in de komende jaren. De begroting geeft financiële slagkracht aan de politieke prioriteiten van de EU. Voor de VVD is het belangrijk dat de begroting aansluit bij, en meebeweegt met deze prioriteiten, zoals veiligheid, defensie, migratie en klimaat.
- ▶ **De modernisering van bestaande financieringsstromen is elementair voor een duurzame toekomst.** De directe inkomenssteun aan boeren en de cohesiefondsen zijn aan modernisering toe, en moeten meer gericht zijn op ondersteuning van innovatie en een duurzame toekomst.
- ▶ **Nationale afdrachten blijven de kern.** De VVD vindt dat de Europese meerjarenbegroting zo veel als mogelijk uit nationale afdrachten gefinancierd dient te worden. Het recht om direct belasting te heffen behoort toe aan lidstaten. Eventuele introductie van nieuwe eigen middelen zal de VVD toetsen aan het belang voor Nederland en of er geen sprake is van een directe belasting. Zo is de VVD geen voorstander van de *Financial Transaction Tax*.
- ▶ Daarnaast staat de VVD voor het **behoud van het vetorecht met betrekking tot belastingzaken en begrotingsaangelegenheden** in de Raad.
- ▶ Bescherming van de **rechtsstaat**. Mede dankzij de inzet van de VVD is de afgelopen jaren het

conditionaliteitsmechanisme ingevoerd, zodat lidstaten kunnen worden gekort op Europese gelden indien de **rechtsstaat** niet wordt gerespecteerd. Het mechanisme mag wat de VVD betreft vaker en systematischer worden ingezet tegen lidstaten die de rechtsstaat **met** voeten treden en **ze te korten op Europese gelden**.

Colofon

Voorzitter

Han ten Broeke

Programmacommissie

Marika Abrahamse

Berend Nix

Murat Yildirim

Dyonne Rietveld

Ellen Boelema

Joël Serphos

Manon le Blanc

Arash Rahmani

Anouk van Brug

Nick Hoekstra

Leon Mol

Marno de Boer

Maurice Fermont

Job Warners

Eindredactie

Gijs Eggenkamp

Romein de Klerk

Secretariaat

Celine van der Stee

Bas van den Berg

Menno van Dam